

UK Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

Diplomová práce

Etické hodnoty ve Starém a Novém zákoně

Autorka diplomové práce:

Marie Proroková

Sadová 885

742 21 Kopřivnice

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

2013

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala
samostatně s použitím uvedené literatury.
Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze diplomové
práce je identická s její tištěnou podobou.*

.....

Marie Proroková

Praha

20.11.2013

*Na tomto místě bych chtěla poděkovat
vedoucí své práce, prof. PhDr. Anně Hogenové, CSc.,
za ochotu a trpělivost při vedení práce.*

ABSTRAKT

Diplomová práce se skládá ze dvou hlavních částí. V první části se zaměřuje na etické hodnoty ve Starém a Novém zákoně. Na začátku jsou definovány základní pojmy, které jsou pro práci klíčové a jsou spojeny s etikou a mravním hodnocením. Centrem zájmu jsou následně důležité události, které formovaly tehdejší společnost a které vychází z Bible (stvoření, Desatero, smlouvy uzavřené Bohem s izraelským národem, život Ježíše Krista, podobenství, Kázání na hoře a Otčenáš). Práce také porovnává tyto hodnoty s filosofií Sókrata a poté s přístupem, jaký nabízí ve svém díle Jan Ámos Komenský.

Druhou část tvoří pohled na křesťanské etické hodnoty v dnešní době: hledá odpověď na otázky, zda je nutné tyto hodnoty vůbec znát, proč bychom měli usilovat o jejich dodržování, zda jsou aktuální a lidé (křesťané i ateisté) je ctí a sami se jimi řídí.

Na základě této části je následně vyvozeno, že naše kultura vznikající pod velkým vlivem křesťanství tyto hodnoty stále vyznává a považuje je za důležité pro fungování mezilidských vztahů i celé společnosti. Ačkoliv se může zdát, že tyto hodnoty jsou dnes potírány, stále jsou pro nás ideálem a snažíme se k nim směřovat a dosáhnout jich v našich životech.

ABSTRACT

The thesis consists of two main parts. The first part focuses on the ethical values in the Old and New Testament. At the beginning basic concepts are defined, that are essential for the thesis and are related to ethics and moral evaluation. The first part centres on the important events that shaped society and that come from The Bible (Creation, The Ten Commandments, God's contracts with the nation of Israel, the life of Jesus Christ, the parables, The Sermon on the Mount and The Lord's Prayer). The thesis also compares these values with the philosophy of Socrates and then with the approach, that Jan Amos Comenius offered in his work.

The second part analyzes views of Christian ethical values today : whether there is a need to know these values, why we should strive for their observance, whether they are current and whether people (Christians and atheists) honor and follow them.

On the basis of the second section I conclude, that our culture is formed under the strong influence of Christianity, these values are still held and are considered important for the functioning of human relationships and society. Although it may seem that these values are not held today, they are still an ideal within our culture and people are trying to achieve them in their lifes.

OBSAH PRÁCE

Úvod.....	7
Rešerše	8
1. Pojem hodnota v etice	10
2. Mravní hodnocení	11
3. Platnost starozákonní etiky	14
4. Dobro a zlo v Bibli	17
5. Etické hodnoty Starého zákona.....	19
5.1. Étos zákona	19
5.1.1. Stvoření	19
5.1.2. Desatero	21
5.1.3. Smlouvy	22
5.2. Étos proroků.....	24
5.3. Étos moudrosti	26
6. Etické hodnoty Nového zákona	30
6.1. Příklad Ježíše Krista	30
6.2. Podobenství.....	33
6.3. Příkázání lásky	38
6.4. Kázání na hoře a Otčenáš.....	41
6.4.1. Kázání na hoře.....	41
6.4.2. Otčenáš.....	45
6.4.3. Styčné body Kázání na hoře a Otčenáše	48
6.5. Víra, naděje a láska jako nejvyšší křesťanské ctnosti	48
7. Hodnoty v době života Sókrata.....	51

8. Vliv Biblických etických hodnot na Komenského	53
9. Etické problémy současnosti	55
9.1. Ekologie	55
9.2. Sexuální morálka	56
9.3. Majetek	60
10. Nutnost zákonů (?)	64
11. Proč bychom měli být mravní?	68
12. Přínos křesťanské morálky pro dnešní svět	71
13. Etické hodnoty Bible. Jsou dnes ještě aktuální?	74
Závěr	76
Použité zdroje	77
I. Literatura	77
II. Internetové zdroje	79
III. Články	79

Úvod

Cílem mé práce bude zformulovat a označit základní etické hodnoty, které se objevují ve Starém a Novém zákoně, a porovnat je s hodnotami, které ve společnosti vládly v době, kdy Bible vznikala. Práce se bude skládat ze dvou základních částí: první část se bude týkat hodnot, které byly ve společnosti požadovány a které byly označovány za důležité v biblických dobách. Chtěla bych poukázat na to, jak se tyto hodnoty mění (vyvíjí) s příchodem a činností Ježíše Krista. V rámci této části práce pojednává také o tom, jak se na stejné hodnoty dívá Sókratés a co bylo pro společnost v jeho době důležité. Podíváme se také na to, jak k těmto hodnotám přistupuje Jan Ámos Komenský jako důležitý teolog a filosof.

V druhé části bych se chtěla podívat na to, jakým způsobem nahlíží dnešní lidé na hodnoty, které Bible prezentuje: připadají jim stále aktuální? Není to jen něco, o čem se hezky píše, ale v reálném světě toho nelze dosáhnout? V čem je křesťanství přínosem a jak může ovlivnit dnešní svět a společnost?

Toto téma jsem si zvolila proto, že jsem sama vyrůstala v prostředí lidí, pro které jsou etické hodnoty, jež nabízí Bible, něčím zásadním a základním. Konfrontace s lidmi, kteří byli vychováni jinak, mě však utvrdila v tom, že tato hierarchie hodnot dnes není zcela samozřejmá, že se lidé na svět dívají mnohem častěji jinak, než jsem byla zvyklá, a že to nemusí být vždycky úplně špatně. Překvapilo mě, že i lidé pocházející ze zcela odlišného prostředí než já, mohou mít stejné hodnoty a vést kvalitní a naplněný život. Také proto ve mně vyvstaly otázky po aktuálnosti křesťanských hodnot a po důvěře v ně a jejich následování.

Téma mi přijde důležité i pro mou další profesní dráhu pedagoga. V tomto povolání se člověk dostává dennodenně do kontaktu s dětmi nebo mladými lidmi, a má tak výsadní právo a zároveň velkou zodpovědnost formovat jejich hodnoty a přispívat k budování hodnotového žebříčku. Sám pedagog by měl mít tedy jasno v tom, jaké hodnoty v dnešní společnosti převládají, které jsou aktuální a klíčové a jaké on sám vyznává.

Rešerše

Problematikou křesťanských etických hodnot tak, jak jsou popsány v Bibli, se zabývalo mnoho autorů. Pojmem hodnota se zabývá Arno Anzenbacher. V knize *Úvod do etiky*¹ vysvětluje tento pojem i způsob, jakým se naše mravní hodnocení vyvíjí a na čem závisí (dobrovolnost, svoboda, odpovědnost). V *Křesťanské sociální etice*² se pak na to samé téma dívá už v kontextu jednotlivých biblických knih a důležitých událostí, které Bible popisuje.

Jedním z těch, kteří se zabývají etickými hodnotami ve Starém zákoně, je John Barton, autor knihy *Etika a Starý zákon*³. Kniha vysvětluje, že je třeba chápat hodnoty, které Starý zákon představuje, v kontextu tehdejší společnosti. Snaží se však přesto poukázat na to, že tyto hodnoty nám nejsou tak moc vzdálené, jak si mnohdy můžeme myslet. Ukazuje, jakým způsobem je třeba interpretovat biblické příběhy a rozebírá starozákonní etiku v oblasti ekologie, sexuální morálky a majetku – v těchto třech oblastech se zcela nepochybně promítá i do dnešní společnosti a ovlivňuje ji. Dále se zabývá otázkou, proč bychom dnes měli být mravní, co to do našeho života, potažmo do naší společnosti, přináší a zda se mravnost vyplácí. Morálními pravidla chování se zabývá i Jiří Beneš v knize *Desítka*⁴, která nabízí ucelený pohled na jedny z nejznámějších biblických morálních zásad prezentované Desaterem.

Na novozákonní etiku se ve velké míře soustředí Rudolf Schnackenburg v knize *Všechno zmůže, kdo věří*⁵. V ní poukazuje na úzkou spjatost Kázání na hoře a nejznámější modlitby Otčenáš – tyto dva texty jsou důležité pro pochopení etiky, kterou představuje a vyžaduje od křesťanů Ježíš Kristus. Na novozákonní etiku a její praktické využití v dnešním světě se zaměřuje také Karl-Heinz Peschke v knize *Křesťanská etika*⁶. Zabývá se v ní třemi teologickými ctnostmi a jejich významem

¹ Anzenbacher, A., *Úvod do etiky*. Praha: Zvon 1994.

² Anzenbacher, A., *Křesťanská sociální etika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2004.

³ Barton, J., *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2006.

⁴ BENEŠ, J., *Desítka*. Praha: Návrat domů 2008.

⁵ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997.

⁶ Peschke, K., *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad 2004.

pro správné křesťanské chování a rozhodování. Nejdetailněji ze všech autorů vztahuje biblické požadavky na praktické jednání a rozebírá je v kontextu dnešního života společnosti. Nabízí biblický pohled na zdraví, ekologii, sexualitu a manželství, mravní odpovědnost ve společenském životě i na sociální hospodářství.

Naopak knihy Tomáše Halíka⁷ nebo Tomáše Sedláčka⁸ biblické etické hodnoty popisují spíše implicitně. Halík čerpá ze svých zážitků a zkušeností z cest, aby poukázal na hlavní problémy naší doby a navrhnul východisko z lidské netečnosti a velkých pochybností provázející život každého člověka. Sedláček se jako ekonom pokouší analyzovat střet morálky s užitkem, který je pro dnešek naprosto typický – např. na příběhu Jóba se snaží ukázat, že morální chování nemusí být vždy v souladu s požehnáním v osobním i pracovním životě.

Na využití křesťanské etiky v dnešní době a její smysl pro život lidí se zaměřuje C. S. Lewis⁹ a Jan Sokol¹⁰. Oba se jistým způsobem dotýkají toho, jak je možné dobře a smysluplně žít, avšak každý následně dochází k jinému závěru. Lewis prezentuje mnoho důvodů, proč by se měl člověk chovat dle křesťanských zásad, vzdát se svých ambicí a následovat Ježíšovy rady. Takový způsob života jemu samému přijde jako smysluplný a naplněný – člověk by se měl vzdát sám sebe, aby mohl dojít plnosti v Božích zaslíbeních a v oběti Ježíše Krista. Naopak Sokol se snaží na tuto otázku hledat odpověď spojenou s pojmem všelidské mravnosti, která se objevuje s rozvojem globalizovaného světa. Tuto potřebu nemohou naplnit mravní systémy pozitivních náboženství, ale je třeba zaměřit se na postupy praktické filosofie. Na pozadí tohoto přístupu se snaží ukázat, co je to dobro, zlo a jak na tyto entity nahlíží právě Bible.

⁷ Halík, T., *Co je bez chvění, není pevné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2002.

⁸ Sedláček, T., *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole 2009.

⁹ Lewis, C. S., *K jádru křesťanství*. Praha: Návrat domů 2008.

¹⁰ Sokol, J., *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010.

1. Pojem hodnota v etice

Etika se jako věda zabývá mimo jiné teoretickým zkoumáním hodnot, které ovlivňují lidské chování, jednání a rozhodování v situacích, ve kterých se člověk rozhoduje na základě svobodné vůle. Pojem hodnota je v etice spojen především s vnímáním lidí, věcí a skutků jako dobrých a špatných, správných a nesprávných. Hodnoty, z nichž vychází toto naše přesvědčení a soudy o předmětech našeho poznání, mohou být přijímány z různých zdrojů. Mel Thompson píše, že „jakýkoliv soubor hodnot či zásad chování, které sociální či profesní skupina považuje za etické, musí vycházet ze základních přesvědčení o povaze života“¹¹. Naše morální chování je tedy postaveno na hodnotách, na kterých se dané společenství lidí shodlo a které bývají spojeny s náboženskými a filosofickými představami a obsahy, případně „vyvěrají ze souhlasu mezi jedinci dané společnosti“¹². Morálně se tedy chováme ve chvíli, kdy dodržujeme etické normy osobní, náboženské nebo sdílené skupinou. Nemorální chování je pak opakem morálního, přičemž určité chování označené podle jednoho souboru norem jako nemorální může být podle jiných norem chováním morálním.

¹¹ Thompson, M., *Přehled etiky*. Praha: Portál 2004, s. 42.

¹² Tamtéž, s. 42.

2. Mravní hodnocení

Do našeho mravního hodnocení vždy vstupují tři prvky, které toto hodnocení utváří a ovlivňují:

- svědomí;
- dobrovolnost;
- odpovědnost.

Svědomí spočívá v naší schopnosti poznat, co je dobré a co špatné, a ve snaze dobré konat a špatné nekonat. Teorií o původu svědomí je více; teologická teorie říká, že „je to božské spoluvědomí v nás, Bůh sestoupivší do nás a svazující mravnost člověka přímo s nadpřirozenou příčinou“¹³. V Ř 1,18-25 se píše, že každý člověk může poznat pravdu o Bohu, protože Bůh jim tu možnost dal jako dar. Bible tedy mluví o tom, že každý člověk už svým narozením získal představu o tom, co je dobro a co zlo. Schopnost rozpoznat tyto dvě entity lze vybrušovat a zjasňovat tím, že člověk bude o Bohu přemýšlet a bude jej poznávat. Člověk byl stvořen k Božímu obrazu, a přestože jej moc hříchu změnila, Boží blízkost jej může vracet zpátky na cestu k sobě samému, ke svému pravzoru. Čím více se zaobíráme tím, jaký Bůh je, tím víc roste touha v našich srdcích podobat se tomu, kdo nás stvořil, a navracet se k jeho původnímu, dokonalému stvoření. Svědomí ovlivňuje naše každodenní rozhodnutí a staví nás před mnohá morální dilemata.

K velké změně v chápání svědomí jako takového dochází v době vzniku křesťanství. V městských společnostech dříve vládly pouze místní náboženské kultury, ty však s příchodem náboženství ztrácí své výsadní postavení. „Otřesení tradičně nezpochybnitelných autorit tak přirozeně vyvolává reflexi o tom, co se dříve bez přemýšlení kolektivně přijímalo a respektovalo. V kulturně smíšeném a individualizovaném městském prostředí se tak člověk chtě nechtě stává sám soudcem nad tradicemi, kterým se jeho předkové bez výhrad podřizovali.“¹⁴ Pod vlivem otřesu těchto skupinových náboženství dochází ke vzniku monoteistických náboženství, která jsou schopna oslovit nejrůznější lidi bez ohledu na jejich původ, a zároveň vede k individuální mravnosti bez vnějších opor. „Jednotlivý člověk se

¹³ Bílý, J., *Základy etiky, estetiky a religionistiky*. Praha: EUROLEX 2005, s. 22-23.

¹⁴ Sokol, J., *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, s. 128.

tak cítí vázán buďto neviditelnou autoritou jediného Boha, jehož vůli přijímá za svou a internalizuje, jako je tomu v pozdním židovství a v křesťanství, anebo se začíná chápat jako jediný rozhodčí a soudce svého vlastního rozhodování a jednání, a to na základě zvnitřněných zásad a pravidel. Že to nutně vede k vnitřním a těžko řešitelným konfliktům, ukázala už řecká tragédie, například na postavách Kreóna nebo Antigony.¹⁵ I dnes však může docházet k tomu, že jsme nuceni jednat podle zákonů dané země, které jsou však v rozporu s naším svědomím. Ne všechny státy pokročily na stejnou úroveň vyspělosti práv a svobod svých obyvatel. Proto i v oblasti práva dnes rozlišujeme termíny přirozené a pozitivní právo.

Svoboda v mravním hodnocení pak znamená, že se každý člověk může svobodně rozhodnout, zda chce či nechce určitým způsobem jednat. Jestliže jedná svobodně, pak to znamená, že může naslouchat svému svědomí a rozhodovat se na základě toho, co mu svědomí přikazuje. Takový člověk má své jednání pod kontrolou a má schopnost jej podle toho také měnit.

A konečně **odpovědnost** znamená, že je člověk schopný stát si za svým jednáním. Dokáže vysvětlit, proč se choval určitým způsobem a argumentovat těm, kdo s ním v dané věci třeba nesouhlasí. Je si vědom toho, co tím způsobil, a je ochotný za to nést následky. Není pouze hercem své životní role, ale dokáže být jejím režisérem. Odpovědnost zahrnuje přinejmenším tři prvky: „kdo, za co a komu nebo před kým odpovídá, k nimž může v právní oblasti přistoupit ještě nějaké výslovné vymezení odpovědnosti i míry ručení“¹⁶.

Hodnocení mravního života a chování druhých lidí ze strany křesťanů se dle mého názoru pohybuje mezi dvěma extrémy. Ten první představují lidé, kteří hodnotí často a rádi. Sami sebe považují za ty, kteří jsou těmi lepšími, těmi, kteří dokážou kráčet po úzké cestě ke spasení. V jejich jednání však často chybí laskavý přístup s upřímnou touhou pomoci bližnímu najít ten správný směr. Tito lidé nedokážou dát najevo zájem, naopak často nepokorně a pichlavě poukazují na chyby druhých; vidí třísku v oku druhého, ale trám v jejich vlastním oku přehlídli¹⁷.

Druhým extrémem jsou lidé, kteří se naopak sami nepovažují za dostatečně morální na to, aby mohli někoho za něco kárat. V životě církevních společenství se

¹⁵ Tamtéž, s. 128-129.

¹⁶ Sokol, J., *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, s. 83.

¹⁷ Srov. Mt 7,3

často vyskytují problémy, které společenství ovlivní. V takových případech tito lidé často mají problém vyjádřit přímo svůj názor a někoho odsoudit, protože je děsí myšlenka, že by takto někdo mohl rozhodovat o nich. Možná mají příliš dobře na paměti verš: „Tím, že soudíš druhého, odsuzuješ sám sebe. Neboť soudíš, ale činíš totéž.“¹⁸ Přesto má každá církev svá určitá pravidla, kterými se mimo jiné snaží vyhranit se vůči dalším církvím a která slouží jako záchranný pás při život daného společenství. Tato společenství pak v různých případech rozhodují o tom, zda jejich členové pravidla dodržují či nikoliv a v případě velkých problémů řeší, zda tito lidé mohou nadále zůstat členy dané církve.

¹⁸ Ř 2,1

3. Platnost starozákonní etiky

Bible dnes nepatří mezi knihy, po kterých teenageři šáhnou mezi prvními. Pokud je vůbec čtení nebo knihy zajímaví, pro čtení ve volném čase si ji nevybírají. Myslím si, že Bible pro ně nese punc knihy složité a až hrozivě „tlusté“. Mnoho lidí, se kterými se dnes setkáte, vám řekne, že Bible je pro ně nesrozumitelná, aniž by se vlastně kdy pokusili ji opravdu číst. Často také přicházejí s názorem, že jim kniha, která byla napsána před více než 2 000 lety, nemůže nic dát: vznikala v jiném historickém kontextu a odlišné kultuře. John Barton, autor knihy *Etika a Starý zákon*, píše obecně o všech textech, které vznikaly v dávných a nám vzdálených kulturách: některé z nich jsou „zastaralé, a vést s nimi dialog jednoduše není možné. Jiné jsou však stále platné, protože v nich lidé po generace nacházeli osvětlení lidské existence.“¹⁹ To je podle něj důvodem, proč se k těmto textům – a i k Bibli – pořád vracíme, zkoumáme jejich význam a snažíme se jej aplikovat na dnešní společnost a její členy.

Barton tvrdí²⁰, že pro současnou evropskou společnost, která je zvyklá orientovat se podle zákonů stanovených státem či jinou vyšší instancí, je těžko pochopitelný fakt, že Bible nenabízí všeobecná prohlášení či stanovení zásad. Podle autorů Bible může dojít k udržení dobra ve společnosti jedině tehdy, pokud její členové budou dodržovat jednotlivé etické požadavky, nikoli jen obecné normy. O tom hovoří také verš Lk 16, 10: „Kdo je věrný v maličkosti, je věrný i ve velké věci.“

Naše společnost je zvyklá v přístupu k etice postupovat tak, že nejdříve vytvoříme obecné pravidlo a to teprve aplikujeme na konkrétní případ. Bible však postupuje přesně naopak: „...od jednotlivostí k obecnějším věcem a téměř nikdy nehlásá zásady, které bychom mohli pokládat za obecné“²¹.

Bible není knihou, jejíž zákoník by byl vypracován tak, aby všechny jednotlivé body platily v každé době. Spíše svědčí o složitém a zvláštním

¹⁹ Barton, J., *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2006, s. 13.

²⁰ Tamtéž, s. 20.

²¹ Tamtéž, s. 21.

životě těch, kteří jej utvářeli. Přesto etické hodnoty, které tato kniha prezentuje, jsou navzdory geografické, kulturní i historické vzdálenosti stále něčím, co naši společnost zajímá a co je jí (v různých měřítcích) vlastní. Mel Thompson píše, že je nemožné vytvořit etický systém, který by nebyl ovlivněn náboženstvím. I lidé, kteří se k žádnému náboženství nehlásí, nemohou uniknout vlivu křesťanství (především v případě, že se bavíme o západní společnosti).

Jednotlivé příběhy Starého zákona nevyjmenovávají konkrétní ctnosti ani neříkají přímo, jací bychom měli být. O etických hodnotách se v nich dozvídáme, když zkoumáme chování postav těchto příběhů a díváme se na důsledky jejich rozhodování. „Pokud chceme vědět nikoli, co musíme dělat a čeho se musíme vyvarovat, abychom nezhřešili, nýbrž jak vybudovat morální svět, ve kterém bychom mohli žít tak, jak máme, pak jsou takové příběhy nejúčinnějším nástrojem. Lze jimi totiž vyjádřit rizika, která lidé podstupují, když si myslí, že jejich činy žádný morální dopad nemají, a když zapomínají, že všechno, co činí, je součástí pavučiny příčiny a následku, do které budou vždy nutně zapleteni.“²²

Kniha Gordona Fee a Douglase Stuarta *Jak číst Bibli s porozuměním* potvrzuje výše řečené a dodává²³, že starozákonní příběhy se nás snaží vtáhnout do děje, abychom na základě vlastního prožití příběhu věděli, co si z něj odnést: „... poznání je někdy snazší a má trvalejší vliv na chování, když vychází z přímé účasti na něčem“²⁴. Jako příběh, na kterém se konkrétně můžeme něco naučit, bývá často uváděn Davidův hřích, jehož se dopustil s Bat-šebou²⁵. Není v něm řečeno explicitně, že smilstvo je špatné, ale tento příběh poukazuje především na důsledky takového jednání: smrt poctivých a nevinných lidí, lež, bolest, intriky apod.

I přes to si musím klást otázku, zda je biblická etika ještě dnes platná. Tato otázka ve mně vyvstává hlavně ve chvílích, kdy čtu pasáže Bible, které mi připadají poměrně kruté – jsou to příběhy, v nichž člověk překročil Boží nařízení a následně nato byl potrestán smrtí: příběh o čtyřiceti dvou dětech,

²² Tamtéž, s. 38.

²³ Fee, G., Stuart, D., *Jak číst Bibli s porozuměním*. Praha: Návrat domů 1999, s. 75.

²⁴ Tamtéž, s. 75.

²⁵ 2S 11, 1-26

které se posmívaly Božímu proroku, a následně na to byly roztrhány dvěma medvědicemi²⁶, potrestání ničemných synů Elího²⁷ či náhlá smrt Ananiáše a Zafiry, kteří lhali o svém peněžním daru²⁸. Neznám případy, kdy by dnes někdo musel položit život, protože znesvětil Božího proroka (nebo jiného Božího služebníka), a tím pádem samotného Boha. Bůh trestá přestupky velice krutě, což se však o dnešní době říct nedá, nebo se nám to tak alespoň nezdá. Všichni víme, že nevěra, lež, sobectví, podvod a nepoctivost jsou špatné, ale chováme se podle toho? Mají na nás Biblické příběhy nějaký vliv? Není to už jen hudba minulosti?

²⁶ 2Kr 2, 23-24

²⁷ 1S 2, 12-25

²⁸ Sk 5, 1-11

4. Dobro a zlo v Bibli

Slova dobrý a zlý se v Bibli ve většině případů objevují vedle jiných dvojic: „život a smrt nebo světlo a tma“²⁹. Se slovem *dobrý* se setkáváme hned na počátku Starého zákona v příběhu o stvoření světa. Bůh „viděl, že světlo je dobré, a oddělil světlo od tmy“³⁰. Bůh hodnotí celé své stvoření jako dobré. Negativně se zmiňuje až o hadovi, který představuje Satana, tedy zlo. I Satan je stvořen Bohem, avšak v rámci zachování svobodné vůle na zemi Satan může činit zlo. Přesto je jeho moc omezená a člověk zlu podléhá teprve ve chvíli, kdy sám dovolí, aby jej ovlivnilo.

Pro křesťany znamená nejvyšší dobro Bůh. Bůh jako nejvyšší dobro chce dobro i pro stvořené bytosti. Pro lidi má být Bůh tím pádem nejvyšší autoritou a tím, kdo ví, co je pro lidi nejlepší – Bůh tuto skutečnost také mnohokrát připomíná: „Cožpak nemohu naložit s vámi jako ten hrncíř, dome izraelský?“³¹

Je však přirozené, že pokud se lidé na světě setkávají se zlem a utrpením, vyvstává v nich otázka, kdo a proč toto utrpení dopouští. Milující Bůh? Proč se dějí zlé věci dobrým lidem? Proč se dějí těm nevinným? A proč ty zlé nikdy nepotká nic špatného? Zajímavý pohled na tyto otázky nabízí Tomáš Halík ve své knize *Co je bez chvění, není pevné*. Halík píše, že existuje mnoho způsobů, jak zlo vysvětlit a přitom ospravedlnit Boha a fakt, že přes svou všemohoucnost dopouští zlé věci. Zlo nemůžeme bagatelizovat, zvláště to není možné po událostech 20. století. „Je třeba si přiznat, že žijeme ve světě, který vzbuzuje náboženské pochybnosti, který připouští, ba sugeruje ateistický výklad. Jestliže Nietzsche vložil větu ‚Bůh je mrtev‘ do úst šílence, který ohlašuje událost, pro niž se lidem jeho doby ještě neotevřel sluch, pak dnes mnozí přijmou tuto zprávu jako už nikoho nevzrušující, evidentní skutečnost. Je velmi snadné splést si Boží mlčení s Boží neexistencí – úkolem teologa je však připomínat, že bychom mezi tvrzením ‚Bůh mlčí‘ a ‚Bůh není‘ měli nicméně pečlivě rozlišovat.“³²

Zlo v křesťanském chápání je velice těžké definovat. Problémem je výchozí bod tohoto monoteistického náboženství: jediný Bůh je stvořitelem všeho na zemi,

²⁹ Sokol, J., *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, s. 143.

³⁰ Gn 1, 4

³¹ Sokol, J., *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, s. 146. (Jr 18,6)

³² Halík, T., *Co je bez chvění, není pevné*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny 2002, s. 39.

vše vidí, na vše přímo působí nebo to alespoň schvaluje. Jan Sokol³³ rozlišuje čtyři základní typy zla:

- určitým způsobem přirozené zlo: hlad, bolest, nemoc, smrt (ve smyslu přirozené smrti, se kterou se ale už člověk díky pokročilosti vědy vypořádává jiným způsobem, než tomu bylo dříve);
- smrt způsobená úmyslně a záměrně jiným člověkem (války, vraždy apod.);
- chladnost a neadresnost člověka – ve svém chování jsou lidé často bezohlední, sobečtí, sebestřední a necitliví;
- porušení slova, podvody, lež, neupřímnost – tento druh nejvíce poškozují mezilidské vztahy a tím v podstatě ničí celou společnost.

Toto rozdělení na určité druhy zla se snaží poukázat na to, že „skutečné mravní zlo je především lidské zlo, zlo páchané lidmi – ať už bylo násilné a krvavé, nebo chladné a vypočítavé. Jeho oběťmi mohou být lidé, ale také celé společnosti, příroda nebo kulturní statky. Biblická náboženství i koncept ‚péče o duši‘ zdůrazňují, že zlo dělá zlem právě to, že trvale poškozují také pachatele samého – ať už to vyjadřují obrazem ‚soudu‘ nebo ‚jizev na duši‘“³⁴.

Jednoznačně tedy vidíme, že dobrem je v biblické etice myšleno vše, co souvisí s Bohem, zlem pak vše, co se od Boha odklání, co nesouvisí s jeho vůlí nebo jde proti ní a k čemu nás nabádá a láká Satan.

³³ Sokol, J., *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, s. 146-148.

³⁴ Tamtéž, s. 148.

5. Etické hodnoty Starého zákona

5.1. Étos zákona

5.1.1. Stvoření

Příběh stvoření tak, jak je popsán v knize Genesis, nastavuje určité základní principy a poukazuje na zákon, který dal Bůh člověku. Hned na začátku příběhu, v šestý den od počátku stvoření světa, se Bůh rozhodl stvořit člověka: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. (...) Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.“³⁵ Tedy jako jedny z prvních věcí se z tohoto příběhu dozvídáme, že Bůh:

- stvořil člověka ke svému obrazu;
- stvořil člověka jako vztahovou bytost.

Jestliže jsme stvořeni k Božímu obrazu, znamená to, že máme vlastnosti s Bohem společné; protože jsme ale pořád jen obraz, částečně se také lišíme. To, co však máme bezesporu s Bohem společné, je fakt, že jsme vztahovými bytostmi. Bůh, který se sám projevuje jako Otec, Syn a Duch, a je tudíž bytostí existující ve společenství, stvořil člověka, protože s ním chtěl vstoupit do osobního vztahu a protože chtěl, aby i lidé mezi sebou mohli prožívat radost ze vztahů. Muž a žena byli stvořeni jako sobě rovní³⁶. Jsou nazýváni dvěma součástmi jednoho těla³⁷.

Bůh v tomto příběhu vystupuje také jako stvořitel, který nejenže svět vytvořil, ale on o něj (a jeho obyvatele) pečuje. Dal člověku pokrm, avšak zároveň s ním mu dal i příkaz podmanit si přírodu a panovat nad ní³⁸. To přináší požadavek na člověka, aby nejen přírodu a její zdroje užíval ve svůj prospěch, ale také aby o ni pečoval.

Další princip, který nám příběh o stvoření nabízí, je existence svobodné vůle člověka, kterou mu Bůh dává, schopnost rozhodovat se a nutnost nést následky

³⁵ Gn 1, 26.27

³⁶ Gn 2, 18

³⁷ Gn 2, 24

³⁸ Gn 1, 28

lidské volby. V tomto příběhu se svobodná volba člověka týká rozhodnutí Evy a Adama jíst ze stromu poznání dobrého a zlého: „A Hospodin Bůh člověku přikázal: „Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“³⁹ Bůh dal člověku všechno, jeho svobodu však omezil jedinou radou: nebudeš jíst z jednoho jediného stromu v Edenu. Bůh nevysvětluje ze široka, proč by to Adam s Evou neměli dělat. Této rady mají oba uposlechnout už jen proto, že to říká Bůh. Ten Bůh, který je stvořil, dal jim vše, na co si vzpomněli, a tudíž ví, co je pro něj nejlepší. Avšak možná proto, že Bůh nevysvětlil, proč by to neměli dělat, bylo pro hada tak jednoduché tyto dva lidi svést a přemluvit je, aby věřili spíše jemu než Bohu. V ráji tedy vzniká prvotní nedůvěra člověka k Bohu a jeho zaslíbením, která se pak přenáší na každé další, hříšné lidské pokolení.

Už v předchozích verších vidíme, kam vede neuposlechnutí Hospodinova příkazu a jak jej Adam obhajuje: „Žena, kterou jsi mi dal, aby při mně stála, ta mi dala z toho stromu a já jsem jedl.“ Adam (a následně ani Eva) nepřijímají odpovědnost za své rozhodnutí a svalují vinu jeden na druhého. V Gn 3,16-19 pak nacházíme původ všech nesnází, které od pradávna vládou ve vztazích mužů a žen. Přesto fakt, že Bůh dal muži ženu, aby mu byla rovnou pomocí, dodnes mnozí křesťané vykládají a interpretují jako jeden z darů, které byly člověku dány v ráji a vztahují to i na dnešní manželství. Proto také často vysvětlují dnešní krizi manželství a rodiny jako útoky Satana na jednu z nejdůležitějších věcí, které byly Bohem člověku dány.

Je zajímavé, že všechny tyto principy můžeme v Bibli najít ještě před tím, než je lidem dán jakýkoli psaný zákon. Pravidla, která můžeme najít v příběhu o stvoření, jsou dána člověku ne jako něco, co se musí poslouchat jen proto, že to řekl Bůh (i když jak bylo výše zmíněno, i tento případ se zde objevuje). Člověk má pravidla respektovat, protože je zde znatelný rozdíl mezi vševědoucím Bohem a jeho stvořením, které bylo vytvořeno k jeho obrazu. Bůh ví, co lidé potřebují, a chce jim to dopřát. Protože však musí člověku nechat svobodu, dává mu tato pravidla, aby mu pomohl jít tou správnou cestou.

³⁹ Gn 2, 16.17

5.1.2. Desatero

Asi nejznámějším textem, který hovoří o biblických etických hodnotách a který vymezuje chování způsobující udržení těchto hodnot, je Desatero, kterému se věnuje kniha Exodus⁴⁰, poté kniha Deuteronomium⁴¹. V něm jsou na dvou deskách popsány základní povinnosti, které má člověk zachovávat směrem k Bohu (první deska) a směrem k druhému člověku (druhá deska). V textu Bible však Desatero není rozděleno, a tak je možné se domnívat, že pro tehdejší společnost, která se obsahem Desatera řídila, byly oba typy zákonů stejně závazné. Na morální závazky k Bohu byl kladen stejný důraz jako na morální závazky k druhému člověku. Jiří Beneš ve své knize *Desítka* uvádí, že Desatero „formuluje princip solidarity“⁴², učí nás více počítat s druhými lidmi a brát na ně větší ohled, což byl také jeden z důvodů, proč bylo Desatero lidem vůbec dáno.

Druhá deska je pozoruhodná především tím, jak kategoricky vymezuje tři přikázání: nepokradeš, nezabiješ, nezcizoložíš. Dosvědčuje to skutečnost, že si společnost, která takovýmito imperativem vymezuje určité zásady, byla velice dobře jistá svými základními principy. Dlouhou dobu si vědci lámou hlavu posledním přikázáním: zákazem dychtit. Barton píše⁴³, že křesťané jsou zvyklí chápat přikázání spíše jako metaforu a tak je tomu i v tomto případě. Avšak dychtění či žádostivost je něco, co nemá v každém případě vnější projev a není to postihnutelné. Nelze ji odhalit nebo prokázat. To podle Bartona dokazuje, že Desatero nesloužilo jako zákoník, ale spíše jako nauka.

Desatero tedy obsahuje tři oblasti: „náležitou úctu k Bohu, patřičný respekt k bližnímu a všemu, co mu patří, a velkorysý, přejný vztah k ostatním“⁴⁴. Na Desateru je mimo jiné mimořádné to, že „tyto tři druhy etického materiálu sjednocuje v jednom textu jako součást jednotné vize, jak žít dobrý život“⁴⁵.

⁴⁰ Ex 2, 2-17

⁴¹ Dt 5, 6-21

⁴² Beneš, J., *Desítka*. Praha: Návrat domů 2008, s. 10.

⁴³ Barton, J., *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2006, s. 15.

⁴⁴ Tamtéž, s. 16.

⁴⁵ Tamtéž, s. 17.

Desatero je prezentováno jako „nejvzácnější ovoce Boží smlouvy s jeho lidem“⁴⁶. Smyslem tohoto zákona není nutit lidi k něčemu, co by jim bylo nepříjemné. Ano, tyto zákony jim sice nemusí přinést vždy jen to, co bude v jejich chápání považováno za dobré nebo příjemné, avšak pokud je budou dodržovat, Bůh jim slibuje, že zachová jejich svobodu. Jestliže dokážeme důvěřovat tomu, kdo nám tyto zákony dává, pak víme, že v těchto etických požadavcích je příslib svobody. Dnes se však bráníme všemu, co by naši svobodu mělo jakýmkoli způsobem omezovat. Máme ústa plná demokracie, práv a svobod a ohrazujeme se vůči všemu, co s nimi není v souladu. A zákony jsou přece od toho, aby omezoval. Tak jak je možné, aby nám Desatero dalo svobodu? Tyto zákony, jež si křesťané sami zvolí, je chrání před závislostmi a starostmi, které bychom mohli získat jejich nedodržováním. Mnoho lidských životů není šťastných právě z neochoty dodržovat pravidla a z nedůvěry v jejich platnost a oprávněnost.

Problém je v tom, že se nám na překračování zákona něco líbí. Proč rádi překračujeme doporučenou rychlost? Je v tom adrenalin, něco nebezpečného, vzrušujícího. A tato touha po něčem, co určitým způsobem „okoření“ náš život, v nás často převládne nad touhou dodržovat pravidla. Proto jsme jako lidé obecně často nevěrní, proto riskujeme v práci, proto chceme získat co nejvíc peněz tou nejsnadnější cestou. Takový způsob života však nepřináší svobodu, ale naopak závislost na tomto adrenalinu a potřebu mít ho stále více a více. Pak se stáváme nesvobodnými, tj. závislými na materiálních věcech, na penězích, na vzrušení. Pro tento způsob života jsme však nebyli stvořeni, proto v něm nikdy nemůžeme být skutečně šťastní.

5.1.3. Smlouvy

Přestože Bůh nevýslovně převyšuje člověka, sklání se k němu a ze své vlastní iniciativy s ním uzavírá v Bibli několik smluv. Ve smlouvách, se kterými se setkáváme ve Starém zákoně, nabízí lidem možnost spásy a

⁴⁶ Fuchs, E., *Co dělá naše jednání dobrým?* Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2003, s. 95.

svobody. Člověk, který takovou smlouvu přijímá, tak činí s plným vědomím a zcela svobodně – teprve tehdy může být skutečně naplněn její smysl a obsah. Iniciátorem každé takové smlouvy je Bůh a jádrem smlouvy se stává Boží slovo a následná odpověď člověka na tuto nabídku. Kromě Desatera, daného člověku na hoře Sinaj, je to smlouva s Noem, s Abrahamem, a poté nová smlouva daná Izraeli.

Smlouva s Noem⁴⁷ se týká uchování života lidského pokolení. Bůh se zavazuje, že už nikdy nedopustí na lidstvo takovou potopu, jakou přežil Noe a jeho rodina. Znamením smlouvy je duha: „Položil jsem na oblak svou duhu, aby byla znamením smlouvy mezi mnou a zemí.“⁴⁸ Tato smlouva má jiný charakter než všechny ostatní: je jednostranná, z jejího uzavření nevyplývá lidem žádná povinnost, kterou by měli dodržovat. Potvrzuje to také fakt, že se týká i „veškerého živého tvorstva“⁴⁹, tedy zvířat. Bůh slíbil, že „nedojde již k potopě, která by zahladila zemi“⁵⁰. Nám to může dávat naději, že náš život neskončí náhodou, nějakou katastrofou, kterou tak rády nabízejí vystrašeným divákům filmová plátna v kinech, ale že vše je řízeno moudrým a spravedlivým Bohem. Zároveň Bůh dává Noemu a jeho synům zaslíbení týkající se jeho rodiny: stejně jako později Abrahamovi i Noemu slibuje, že jej a jeho potomky bude chránit a rozmnoží je.⁵¹

Smlouva s Abrahamem⁵² je prvním projevem Boží náklonnosti k potomkům, kteří vzejdou z Abrahamova lůna a kterých bude podle Hospodinova zaslíbení jako hvězd na nebi. Bůh v ní na rozdíl od první smlouvy stanovuje podmínku a zároveň znamení, které na sobě ponese každý muž patřící k tomuto rodu: obřízku. Má být znamením přijetí smlouvy. Bůh jí slibuje, že z Abrahamova rodu vzejdou důležité postavy Izraelského národa (králové) a že Izraelité budou věčně vlastnit kenaanskou zemi. Je to příslib požehnání a vedení: „Budu jim Bohem.“⁵³

⁴⁷ Gn 9, 8-17

⁴⁸ Gn 9, 13

⁴⁹ Gn 9, 15

⁵⁰ Gn 9, 9, 11

⁵¹ Gn 9, 1.2

⁵² Gn 15, 1-21; Gn 17, 1-26

⁵³ Gn 17, 8

Smlouva, o které můžeme číst v knize Jeremiáš⁵⁴, je novou smlouvou. Hospodin o té ze Sinaje říká, že byla porušena, ale dává svému lidu novou šanci. V době života proroka Jeremiáše Izrael nebyl schopen dodržovat smlouvu jim danou na Sinaji, což způsobilo dobytí Jeruzaléma a zničení chrámu. Novou smlouvu bude mít každý člověk vepsanou do srdce; každý člověk bude přirozeně vědět, co je dobré a co špatné. Jeremiáš neohlašuje změnu zákona, ale změnu vztahu mezi člověkem a Bohem, tedy jeho prohloubení. Důsledkem zvnitřnění tohoto zákona (jde o náš niterný vztah k Bohu, nikoli o vnější dodržování předpisů) a poslušnosti lidí pak bude obrovská Boží milost a odpuštění našich hříchů.⁵⁵ Já osobně jsem si vždy myslela, že se jedná o svědomí – díky němu víme, kdy jednáme špatně a kdy dobře. Je to hlas, který nás varuje před některými činy a který bývá tak těžké poslechnout. Tento kompas má podle mě každý z nás – ať už v Boha věříme nebo ne. Pokud ho však poznáváme a stojíme o vztah s ním, vybrušuje se naše schopnost rozpoznávat věci dobré od těch zlých; to, co může ublížit nám nebo ostatním, a naopak to, co nás vede tam, kde nám bude nejlépe.

5.2. Étos proroků

Proroci hráli v dějinách Izraele významnou roli. Bůh si je vyvolil proto, aby se stali prostředníky mezi jím a lidmi. Jednou z jejich hlavních rolí bylo připomínat pravý a původní význam smluv, které s nimi Bůh uzavřel. Jejich život byl často složitý a oni sami nenáviděni, protože připomínali lidem jejich přestupky a ukazovali na jejich slabiny a špatné vlastnosti i činy. Izrael začal po osídlení zaslíbené země zapomínat na to, kdo jim dal všechno to, co mají, a co oni sami slíbili dodržovat ve Smlouvě i Zákonu. Zákon dodržovali jen formálně, ale mnoho jeho částí upravili tak, aby vyhovovaly jim samotným. Proto se v prorocké etice setkáváme často s tím, že je Izraeli

⁵⁴ Jr 31, 31-37

⁵⁵ Jr 31, 34

připomínán původní význam těchto textů a slibů a je apelováno na návrat k jejich podstatě.

Podstatné je říci, že proroci volají po reformě ve dvou rovinách:

- v rovině Bůh – člověk;
- v rovině člověk – člověk.

V etice, kterou přináší prorocké knihy, můžeme najít několik obecnějších principů a společných prvků:

- **Bůh je Bohem spásy, který vyvedl Izrael.** Proroci nepřicházejí s příkazy, které vychází z libovůle sobeckých a hrozivých bohů, se kterými se Izraelité potkali např. v Egyptě a jež uznávaly národy, které Izrael obklopovaly. Hospodin je Bohem „žárlivě milujícím“⁵⁶. Takový Bůh přináší svobod z otroctví a zajetí jak egyptského, tak zajetí vlastního ega, sobeckosti a hříšnosti. Vděčnost za to má být Bohu prokazována věrností ve slibech i dodržování Zákona, který byl tomuto národu dán.
- **Kritika skutků.** Skutky izraelského národa by měly být odpovědí na velké Boží činy. Měly by zrcadlit všechno dobré, co se jim z Božích rukou dostává. Být Bohem vyvolený lid a nechovat se podle toho prostě není dle slov a varování proroků možné. I dnes se setkáváme s tímto druhem pokrytectví. I dnes existuje zbožnost založená na přehnaném studiu Bible, na doslovném chápání některých veršů i doktrín. Pro tento druh lidí je pak o tolik důležitější jejich vlastní učenost, bezchybnost a pýcha, až nevidí Boží slitování, lásku a pochopení pro lidi okolo sebe. A tak proroci volají po shodě náboženské praxe a běžného křesťanského života. Varují, že není možné si Boha koupit nebo zajistit přehnaným dodržováním Zákona a jeho nařízení.
- **Nespravedlnost v mezilidské a sociální oblasti.** Toto nesprávné chování souvisí s praktickou stránkou náboženství. „Vdovy, sirotci a utlačení nedocházejí práva (Iz 1,17), je rozšířeno uplácení soudců (Am 5,10-12), bohatí vypuzují malé rolníky z jejich země

⁵⁶ Ex 20, 5

(Iz 5,8-10), obchodníci podvodně mění míry a váhy (Am 8,5), chudí jsou zatěžováni zástavami a lichvou (Abk 2,6; Am 2,6.8) a otroci nejsou v sedmém roce propouštěni (Jr 34,8-22).⁵⁷

- **Potřeba změny vlastního srdce a myšlení.** Bůh si přeje, aby Zákon, který svému lidu dal, byl zevnitřnělým předpisem. Aby jej lidé nedodržovali mechanicky, bez porozumění a jeho přijetí. Bůh si přeje skutky konané z vnitřního přesvědčení. Proroci v tomto případě ukazují místo litery ducha zákona.
- **Nadějné očekávání příchodu Mesiáše.** Mnoho proroků upozorňuje na skutečnost, že jednoho dne přijde na Zem Mesiáš, který má přinést spravedlnost a mír. Prorok Izajáš⁵⁸, Malachiáš⁵⁹, Daniel⁶⁰ i další poměrně přesně předpovídají, jak se to stane.

5.3. Étos moudrosti

Pokud chceme ve Starém zákoně najít obecnější morální přikázání, pak musíme hledat v mudroslovích⁶¹. Autoři mudroslovných knih jsou přesvědčeni o moudrém řádu, který prostupuje celým stvořením. Tato moudrost je darem od Boha. Pokud se jí člověk drží, žije v souladu se světovou harmonií, jeho život je klidný a je veden správným směrem. Rozpor s touto moudrostí znamená smrt. To, že žijeme správný život, můžeme poznat skrze zpětné hodnocení našich skutků a následnému vyvarování se těm, které byly označeny jako špatné. Přes všechno hodnocení se však nakonec setkáváme s tím, že lidské jednání bude zhodnoceno až z pohledu věčnosti.

Mezi společné hodnoty, které tyto knihy představují a zdůrazňují, patří rozum a zkušenost člověka. Moudrost a rozumnost je něčím, co je často vyvyšováno, ale je připomenut také fakt, že moudrost bez Boha je k ničemu:

⁵⁷ Anzenbacher, A., *Křesťanská sociální etika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2004, s. 20.

⁵⁸ Iz 7, 14

⁵⁹ Mal 3,1

⁶⁰ Da 7

⁶¹ Jako mudroslovné knihy jsou označovány Žalmy, Jób, Přísloví, Píseň písní, Rút, Pláč a Kazatel.

„Počátek poznání je bázeň před Hospodinem, moudrostí a kázní pohrdají pošetilci.“⁶² „Důvěřuj Hospodinu celým srdcem, na svoji rozumnost nespolehej. Poznávej ho na všech svých cestách, on sám napřímí tvé stezky. Nebuď moudrý sám u sebe, boj se Hospodina, od zlého se odvrát.“⁶³ V mudroslovných knihách se také často objevuje ujištění, že pokud budeme jednat moudře, dle Hospodinových slov a s důvěrou v Boží vedení, nemusíme se bát: „Můj synu, věnuj pozornost mým slovům, k mým výrokům nakloň ucho. Ať nesejdou ti z očí, střez je v hloubi srdce. Dají život těm, kteří je nalézají, a zdraví celému jejich tělu.“⁶⁴

Také kniha Žalmů nabízí řadu obecnějších zásad, kterými by se člověk měl řídit. Jak jsem napsala výše, zákon může osvobozovat a tato myšlenka se v Žalmech objevuje poměrně často⁶⁵. To potvrzuje hned 1. kapitola:

„Blaze muži, který se neřídí radami svévolníků,
který nestojí na cestě hříšných,
který neseďává s posměvači,
nýbrž si oblíbil Hospodinův zákon,
nad jeho zákonem rozjímá ve dne v noci.
Je jako strom zasazený u tekoucí vody,
který dává ovoce v pravý čas,
jemuž listí neuvadá.
Vše, co podnikne, se zdaří.
Se svévolníky je tomu jinak:
jsou jak plevely hnané větrem.
Na soudu neobstojí,
ani hříšní v shromáždění spravedlivých.
Hospodin zná cestu spravedlivých,
ale cesta svévolníků vede do záhuby.“⁶⁶

Ale „nesedávat s posměvači“ může být velice těžké. Naše republika je jednou z nejateističtějších zemí dnešní Evropy. Možná i proto, že lidé k víře

⁶² Př 1,7

⁶³ Př 3, 5-7

⁶⁴ Př 4, 20-22

⁶⁵ Další takové zaslíbení najdeme např. v těchto verších: Ž 112, 1; Ž119, 1

⁶⁶ Ž 1, 1-6

přistupují jako k něčemu nenormálnímu, neobvyklému a podezřelému, nemusí být vždy jednoduché se Božího zákona držet a přiznávat se k němu. Podle mě není možné mít pouze věřící přátele – a je to dobře, protože jedině v protikladu k jiným životům můžeme přicházet na to, co skutečně chceme a jakou cestu si pro život vybereme. Avšak zůstat na té správné cestě i v případě, že jsou všichni proti nám a že v tu chvíli trpí naše ego, není lehké. „Nestát na cestě hříšných“ může být také velkým lákadlem pro mladé lidi. Ti se teprve hledají, zkouší, co jim život přinese. Ne každý z nich však umí obhájit jiný názor, než který mají ostatní členové party. Jejich potřeba někam patřit může být v tu chvíli silnější než víra jejich rodičů, jež jim přijde nepochopitelná a nemoderní. Z verše vyplývá, že držet se Hospodinova zákona přináší požehnání, ale teenageři si nepřejí být označováni jako „divní“ – být věřící totiž v očích ostatních divné je. Takovéto rady a zaslíbení pak pro ně nemusí znít příliš pravdivě.

Žalmy také zdůrazňují, že se dobře povede lidem, kteří jsou poctiví a štědrí. Výzva, abychom se starali o druhé, se zde objevuje víckrát, a zřejmě souvisí s tím, že lidé jakkoli ve společnosti znevýhodnění měli v biblických dobách složité postavení. Stejně jak to později dokazoval svým životem Ježíš, tak nabádají i Žalmy k vstřícnému chování těch silnějších k slabším.

„Dobře bývá muži, jenž se smiluje a půjčí

a své věci spravuje dle práva:

nezhrouť se nikdy,

spravedlivý zůstane v paměti věčně.

Rozděluje, dává ubožákům,

jeho spravedlnost trvá navždy,

jeho roh se zvedne v slávě.“⁶⁷

„Blaze tomu, kdo má pochopení pro nuzného,

Hospodin ho ve zlý den zachrání.

Hospodin ho podepře na loži v jeho mdlobách.

V nemoci mu změníš celé lůžko!“⁶⁸

⁶⁷ Ž 112, 5.6.9

⁶⁸ Ž 41, 2.4

Myslím, že i dnes spousta lidí, kteří ve svém zaměstnání nepřetržitě pracují s lidmi, berou často svou práci jako poslání. Kvůli mzdám, které v těchto oblastech nebývají příliš vysoké, by něco takového jinak nejspíš nevydrželi dělat příliš dlouho. Avšak práce s lidmi, pomoc potřebným a jejich potřeba být užitečnými je v tom udržuje, a tak tato práce naplňuje jejich život.

6. Etické hodnoty Nového zákona

6.1. Příklad Ježíše Krista

„Křesťanské pojetí člověka má svůj původ v příbězích evangelia. V nich se sám Ježíš setkává s lidmi tak, že jim zprostředkuje novou odvahu do života, uznává jejich důstojnost, přestože nemají ekonomické, společenské nebo náboženské postavení. Starostlivost o slabé a ty, kteří se dostali na okraj společnosti, založená na přesvědčení, že tito jsou stejně božími dětmi jako všichni ostatní, byl a je centrálním motivem křesťanského pojetí člověka. Prokazovat milosrdenství může znamenat totéž jako prokazovat respekt důstojnosti člověka.“⁶⁹

Ježíš je postavou, která vnáší do našich myslí mnoho otázek. Je zvláštní, že ačkoliv jej mnohá náboženství neuznávají jako Božího syna, zůstává pro ně prorokem, nebo alespoň člověkem velice moudrým a úctyhodným.

Jak bylo řečeno výše, Ježíš svým životem a svým chováním dokazoval, že nezáleží na tom, z jaké rodiny pocházíme, jaké je naše společenské postavení, kolik vyděláváme peněz nebo k jakému národu patříme. Dokonce ani ve společnosti, o níž se nedá říct, že by byla ženám zrovna příznivě nakloněná, on se jich zastával. Stačí se podívat na jeho chování k vdovám⁷⁰ nebo prostitutkám⁷¹. Samařská žena⁷², kterou Ježíš žádá u studny o vodu, v sobě zahrnuje hned několik protikladů: Žid oslovuje Samařanku, muž oslovuje ženu, Boží syn oslovuje cizoložnici.

V mnoha příbězích Nového zákona vidíme různé lidi vycházející z různých poměrů, kteří se však pod vlivem setkání s Ježíšem mění. Z „velikého boháče“⁷³, kterým byl celník jménem Zacheus, se po několika hodinách strávených v Ježíšově přítomnosti stává člověk, jenž své jmění

⁶⁹ Henriksen, J., Vetlesen, A., *Blízké a vzdálené*. Boskovice: Nakladatelství Albert 2000, s. 103.

⁷⁰ L 7, 11-17; L 21, 1-4

⁷¹ L 7, 36-50

⁷² J 4, 1-42

⁷³ L 19, 2

ochotně rozdává chudým a snaží se napravit své nepoctivé jednání. Ženě, která jen o vlasek unikla ukamenování, říká: „Jdi a už nehřeš!“⁷⁴ Evidentně mu záleží na tom, jak se lidé rozhodují, jestliže mají možnost volit svobodně: zda volí cestu s ním, nebo bez něj. Z toho můžeme vyvodit, že za důležitou považuje Ježíš vnitřní motivaci k určitému jednání a způsobu života. Mravní hodnota chování, které se projevuje na venek, nemusí totiž ještě nutně znamenat, že člověk je skutečně mravně dobrý. Ježíš velice často poukazuje na to, že právě takto se chovají zákoníci: „Dejte si pozor na zákoníky, kteří se rádi procházejí v dlouhých rízách, mají v oblibě pozdravy na ulicích, přední sedadla v synagógách a přední místa na hostinách. Vyjídají domy vdov a dlouho se naoko modlí. Ty postihne tím přísnější soud.“⁷⁵ „I vám zákoníkům běda! Zatěžujete lidi břemeny, která nemohou unést, a sami se těch břemen nedotknete ani jediným prstem.“⁷⁶ Ježíš nenechává nitku suchou ani na farizeích, což ukazuje podobenství o farizeovi a celníkovi⁷⁷. To, o co mu ve skutečnosti opravdu jde, je poklad, který má mít každý z nás v srdci. Jde o duchovní hodnoty, které nemají být vystavovány na odiv našemu okolí, ale mají být živeny a posilovány ve skrytosti srdce. Ježíš rozpracovává svými myšlenkami učení proroků. Hlásá příchod Božího království, do něž si sice nemůžeme zajistit vstup a nemůžeme si ho nijak zasloužit, protože je pro lidi darem, zároveň ale upozorňuje, že podstatná je lidská odpověď na Boží výzvu: obrácení a následování.

Ježíš velice silně podrýval autoritu zákoníků i farizeů, a tak není divu, že se snažili jej „nachytat“. On sám jim však nedával zrovna lehké otázky: „Je dovoleno v sobotu uzdravovat, nebo ne?“⁷⁸ Tím, že Ježíš uzdraví člověka i v sobotu, dokazuje, že Zákon byl dán pro člověka, ne člověk pro Zákon. Všem, pro které je Zákon důležitější než ti, kterým má Zákon pomáhat, Ježíš ukazuje pravý smysl těchto ustanovení. Vzdálenost, která dělila tyto učence od pochopení smyslu Zákona, je dobře vyjádřena otázkou, kterou klade jeden

⁷⁴ J 8, 11

⁷⁵ L 20, 45-47

⁷⁶ L 11, 46

⁷⁷ L 18, 9-14

⁷⁸ L 14, 3

zákoník Ježíši: „A kdo je můj bližní?“⁷⁹ Co si můžeme z těchto sporů a šarvátek Ježíše s učenci odnést my? „... smyslem Ježíšových konfliktů s koncesovanými ochránci Zákona je vrátit Zákonu jeho osvobozující funkci, o níž jej legalismus připravil, a připomenout, že Zákon tu není proto, aby sloužil sám sobě, tím méně skupině vzdělanců, kteří se zaštiťují jeho autoritou.“⁸⁰

Ježíš tedy nepožadoval pouze příslušnost k etniku, ale také duchovní přesvědčení, ve kterém především spatřoval důležitost a závažnost. Tedy, pro oblast etiky přináší Ježíšův nový a vskutku radikální přístup silné důsledky. Myslím si však, že kdyby dnes existoval člověk stejně vlivný, jako býval Ježíš, mluvili bychom o manipulaci, oslovování naivních a neschopných lidí, které není těžké přitáhnout, pokud jim nabídnete něco jen trochu lepšího a přesvědčíte je o tom, že jedině vy v nich vidíte víc než kdokoli ostatní.

Ježíš byl také velkým nebezpečím pro všechny, kteří měli v tehdejší době a politickém světě nějakou moc. Nebál se kritizovat špatné vedení a zneužívání moci, přesto však dával najevo, že je třeba si těchto lidí vážít a vnímat jejich práci jako službu druhým lidem. Svým životem ukazoval na to, že v čele davů by měli stát lidé čisté a bezúhonné, což však silně kontrastovalo s tehdejšími představiteli státní moci – stejně a možná ještě víc to kontrastuje se těmi dnešními, kteří stojí v čele našeho státu. „Podle svědectví evangelií nelze pochybovat o tom, že Ježíš uznával právní řád a zásadně nepopíral státní moc. Jeho kritika zneužívání moci ze strany vladařů jej nečiní revolucionářem a bojovníkem za mír, nýbrž ukládá učedníkům jiný ‚základní zákon‘: lásku ve vzájemné službě. To, oč usiloval, byla ‚revoluce srdce‘.“⁸¹

Podle mě zůstává velkým otazníkem, co Ježíš přinesl do partnerských vztahů a manželství. Bible popisuje, že Ježíš měl lidské tělo se všemi jeho potřebami⁸² a pocity, které prožívá každý z nás. Dokázal se rozhněvat⁸³ i být

⁷⁹ L 10, 29

⁸⁰ Fuchs, E., *Co dělá naše jednání dobrým?*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2003, s. 96.

⁸¹ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997, s. 20.

⁸² Mt 8, 24

⁸³ Mt 21, 12

zarmoucený.⁸⁴ Proto může křesťanům přinášet naději, že jim rozumí a že chápe, co oni sami prožívají. Jak je to ale s těmito druhy vztahů? Ježíš ženě u studny⁸⁵ říká, že odpovídá správně, že nemá muže, ale jen milence. Myslím, že otázka, jestli Ježíš skutečně rozumí těmto vztahům a zda do nich něco přinesl, může hlodat v mnoha lidech, kterým vyvstane na mysli. Ježíš takovým vztahem neprošel, ale vždy dokázal lidem i v těchto těžkých životních okamžicích pomoci. Navíc principy, které nabízí v jiných biblických příbězích, se dají docela dobře aplikovat i na tyto vztahy. Kdyby tomu tak bylo, určitě by se nerozvádělo každé druhé manželství.

6.2. Podobenství

Řeč v podobenstvích byla pro obyčejné lidi, ke kterým Ježíš mluvil, srozumitelná a přitažlivá. Nepochopili by hluboké teologické myšlenky a výklady, ale nad podobenstvími byli ochotní se zamýšlet. Ježíš volil příklady, které pro ně byly blízké a se kterými se denně setkávali. Vykládal jim je podle slov evangelisty Matouše proto, aby „se splnilo, co bylo řečeno ústy proroka: „Otevřu v podobenství ústa svá, vyslovím, co je skryto od založení světa.“⁸⁶

V podobenstvích se Ježíš snaží přiblížit obyčejným lidem charakter Boha; ukazuje jim, jak by se měli chovat k druhým, a ve většině podobenství jim prezentuje obraz nebeského království a nezapomíná ani na to, co je třeba dělat, aby se do něj jednou dostali. Ježíš na podobenství o rozsévači, o plevelu mezi pšenicí, o hořčičném zrně, o kvasu, o pokladu v poli, o rybářské síti, o nemilosrdném služebníkovi i o hostině demonstruje, jaké je nebeské království a že žít tak, aby do něj člověk jednou vstoupil, není vůbec jednoduché. Tato podobenství také nahání hrůzu z možnosti, že by člověk na konci dějin stanul na té nesprávné straně: „Syn člověka pošle své anděly, ti vyberou z jeho království každé pohoršení a každého, kdo se dopouští nepravosti, a hodí je

⁸⁴ Mt 26, 37

⁸⁵ J 4, 1-42

⁸⁶ Mt 13, 35

do ohnivé pece; tam bude pláč a skřípění zubů.“⁸⁷ Pokračování tohoto textu dává ale také naději těm, kteří žijí „spravedlivě“: „Tehdy spravedliví zazáří jako slunce v království svého Otce.“⁸⁸ Verš Mt 21,43 říká, že Izraelcům „Boží království bude odňato a bude dáno národu, který ponese jeho ovoce“. To dokazuje skutečnost, že v novozákonní době nebyli pouze Izraelci těmi vyvolenými. Pro Ježíše byla důležitá upřímná srdce, která se rozhodla jej následovat a milovat – a dával to dost jasně najevo už jen tím, že říká: „Amen, pravím vám, že celníci a nevěstky přecházejí vás do Božího království.“⁸⁹ V podobenství o hostině kritizuje ty, kteří pohrdají jeho pozváním (doslovně můžeme toto pozvání brát jako pozvání na hostinu, přeneseně pozvání do našeho života). Klade lidem na srdce, aby byli připraveni, protože den ani hodina jeho příchodu není známa. Chválí věrného a rozumného služebníka, družičky, které nebyly pošetilé a vzaly si s sebou olej, podnikavé služebníky, kteří rozmnožují své hřivny.

Další nadějnou zprávou, kterou dokazují tři za sebou jdoucí podobenství v Lukášově evangeliu, je to, jak moc o nás Bůh stojí, jak nás hledá a jak se raduje z našeho nalezení. Tato podobenství ve mně vždy vyvolávala pocit určité nespravedlnosti. Ježíš říká, že větší „bude v nebi radost nad jedním hříšníkem, který činí pokání, než nad devadesáti devíti spravedlivými, kteří pokání nepotřebují.“⁹⁰ Přestože pro mě bylo podobenství o marnotratném synu⁹¹ poselstvím o neskonale Boží lásce a jeho neuvěřitelné schopnosti odpouštět, musela jsem vždy přemýšlet také nad postavou staršího bratra. Myslím si, že hodně věřících lidí má problém pochopit chování otce těchto sourozenců. Zvláště pokud se v církvi aktivně zapojují, jsou obdarovaní a sebevědomí. Asi chápu, proč byly Ježíšovy myšlenky tak nepříjemné farizeům a zákoníkům. Často si přejeme být chváleni za to, co děláme, a za to, že dodržujeme (nebo se alespoň urputně snažíme dodržovat) Boží nařízení. Napadá mě, zda tyto „věrné“ nemůže ztratit právě proto, že oni sami se mohou cítit určitým způsobem frustrovaní. Avšak ti schopnější mívají častěji

⁸⁷ Mt 13, 41-42

⁸⁸ Mt 13, 43

⁸⁹ Mt 21, 1

⁹⁰ Mt 15,7

⁹¹ L15, 11-32

pocit, že vlastně odpuštění a milost nepotřebují. Je snazší připadat si obdivuhodnější a více hoden lásky, když se vám daří a jste schopní, než když vám připadá, že jste nic nedokázali a nikdo vás vlastně nemůže mít rád. Podle lidské spravedlnosti (a podle našeho chápání) si musíme Ježíšovu lásku zasloužit, a tak je přirozené, že právě tito lidé se cítí podvedeni, když Ježíš říká, že se více raduje kvůli těm „zbloudilým“.

Tato podobenství však upřednostňují právě ty méně schopné. Zdá se, že se Ježíš raduje ze znovuzískání někoho, kdo se ztratil nebo odešel, a nevšímá si těch „věrných“. Tato podobenství nám však udělují velkou lekci: nezáleží na tom, jak jsi dobrý. To, co je důležité, je schopnost pokořit se, nezahořknout (jako starší bratr marnotratného syna), ale jít a s upřímným srdcem se radovat společně s pastýřem, ženou nebo šťastným otcem – k oslavě nás konec konců každý z nich zve. K tomuto tématu přidává Lukáš ještě podobenství o farizeovi a celníkovi a varuje nás jím před povýšeností a přílišnou sebejistotou: „Neboť každý, kdo se povyšuje, bude ponížen, a kdo se poníží, bude povýšen.“⁹² Dnešní společnost však pokoře a ponížení se příliš nepřeje. Vítězí v ní ti, kteří vědí, co chtějí, jdou tvrdě za svým cílem a neustupují slabším. Radost z výher ostatních se příliš nenosí, zvláště pokud vy sami nevyhráváte. Arogance, cílevědomost a sebevědomí mají v našich očích vyšší hodnotu než skromnost, přejícnost a pokornost. Vždyť přece lidé, kteří mají poslední tři vlastnosti, to v životě příliš daleko nedotáhli. To je chyba, které se často dopouštíme. Hodnotu a kvalitu lidského života měříme podle úspěšnosti daného člověka. Pohled Bible je však jiný.

V podobenství o nemilosrdném služebníkovi Ježíš klade lidu na srdce, aby byli milosrdní, trpěliví a dokázali z celého srdce odpustit svému bližnímu. V tomto podobenství jde o odpuštění dluhu, avšak odpuštění jako takové je podle mě jedním z velkých problémů dnešních vztahů. Často slyším, že lidé mohou odpustit, ale ne zapomenout. Je to ideál, kterého bychom se měli snažit dosáhnout, přesto si myslím, že ne vždy je to možné. Každopádně o to máme usilovat. Někteří lidé se upřímně snaží odpustit a danou věc už nikdy nevytáhnou na světlo, jiní se k tomu však stále vracejí, takže ve vztazích

⁹² L 18,14

vlastně nikdy nezačínají od začátku, ale táhnou si s sebou tyto zkušenosti jako těžká břemena. Bůh nám však odpustil smrt svého jediného a nevinného Syna – a co může být hůř odpustitelné než toto? Přesto lidé dnes často prahnu po pomstě, ta schvacuje jejich srdce a oni propadají do jejího zajetí.

Několik podobenství se vztahuje také k připravenosti na druhý příchod Ježíše Krista a Božího království. Ze všech těchto podobenství mi přijde nejzajímavější podobenství o deseti družičkách⁹³. V něm vystupuje deset žen, které společně čekají na příchod ženicha – neví se přesně, kdy má ženich přijít, ale všechny vědí, že to má být brzo. Pět z nich si vezme olej tak akorát, aby jim vystačil, pět si vezme ještě do zásoby. Beneš říká⁹⁴, že pojmenování pošetilé a rozumné lze spíše nahradit názvy nepraktické a praktické – to lépe vyjadřuje, že tyto ženy nemohly za to, že nedokážou přemýšlet prakticky; nebylo to něco, co by mohly příliš ovlivnit. „Pošetilé“ družičky tudíž nemohlo napadnout, že by si měly vzít více oleje, protože jim zkrátka nebylo umožněno takto přemýšlet. Podle Tóry by ti, kteří něco mají, měli sdílet s těmi, kterým něco chybí. Avšak pět praktických družiček se o olej nerozdělí, a tak ostatní družičky prošvihnou příchod ženicha. Bojí se, že jim olej nebude stačit, a tak radši jdou koupit nový, i když riskují, že ženicha minou. Nepochází jim, že důležitý není olej, ale ženich. Nemohly za to, že si nevezly olej, a nikdo jim to nevyčítá. Vyčítáno jim je to, že nepočkaly. Když totiž ženich přijal družičky, které se nerozdělily, s největší pravděpodobností by přijal i ty nedokonale připravené. A nakonec ženich říká těm pěti pošetilým, že je nezná – to je velice tvrdý závěr. Toto podobenství tím chce ale říci, že bychom měli dělat vše proto, abychom se dali Bohu poznat: komunikovat s ním, počítat s ním, studovat jeho nařízení a jeho záměr s námi samotnými. To nám může pomoci zorientovat se v tom velkém množství požadavků, které na nás dnešní svět klade, a vidět to opravdu důležité a rozhodující.

Za podobenstvím o deseti družičkách následuje podobenství o hřivnách⁹⁵. Je to příběh o tom, že každý z nás dostal určité dary, za které nese zodpovědnost, a že každý z nás bude jednou skládat účty z toho, jak s těmito

⁹³ Mt 25, 1-13

⁹⁴ Beneš, J., *Cyklus přednášek s názvem Deuteronomistický zákoník*. Přednášky Biblického týdne Církve adventistů sedmého dne z Kroměříže z roku 2012.

⁹⁵ Mt 25, 14-30

dary hospodařil. Z umístění tohoto podobenství v Matoušově evangeliu (za ním následuje pasáž o posledním soudu) můžeme vyvodit, že způsob, jak s dary pracujeme, je důležitý v každé chvíli: i když je druhý příchod Ježíše Krista blízko, měli bychom usilovat o jejich rozmnožování, měli bychom se snažit s nimi pracovat a neustávat. Z našeho pohledu možná není chování třetího služebníka až tak špatné: bál se, aby náhodou nepřišel o to, co od pána dostal, a tak radši neriskoval a peníze ukryl. Napadne nás, že je to lepší, než kdyby peníze prodělal, a trest a odsouzení jeho pána nám přijde trochu přehnané. Avšak více podobenství v Bibli nás přesvědčí o tom, že měřítko, podle kterých bude Bůh soudit, my neznáme, přesto je důležité nezůstat stát a jednat. Nemít strach z neúspěchu, nemít pocit, že už nic na tomto světě nemá smysl dělat, ale s upřímným srdcem hledat způsoby a cíle naší práce a služby. V tomto podobenství je položen důraz na investici, tedy ne mít, ale dávat. Zajímavý je také konec podobenství – pán neúčinného služebníka mu nakonec jeho jednu hřivnu bere a dává ji nejspokojnějšímu služebníkovu. Tento člověk byl pro pána důvěryhodný, a tak mu svěřil i další peníze. Pro nás z toho může plynout otázka, jestli na konci věků budou odměněni jenom ti schopní a ostatní ne. Podle známého sociologa Maxe Webera⁹⁶ lze to, zda budu spasen, poznat už na této zemi prostřednictvím mého pozemského úspěchu: jestliže se mi daří už v tomto životě, pak budu spasen. Na otázku jak můžu vědět, že jsem určen ke spasení, odpovídá, že Bůh vložil do každého schopnosti a vykonávání té práce, ke které jsem byl povolán, je skutečným uctíváním Boží vůle a v konečném důsledku to vede k mému spasení. Motiv a nutnost dávání se objevuje také u něj: pokud jsi získal nějaký majetek, nemáš jej utratit nebo jím plýtvat, ale znovu jej investovat. To by odpovídalo také myšlence podobenství; pokud jsi dostal dary (hmotné i nehmotné), máš se o ně podělit, máš je rozmnožovat, abys mohl být užitečný a sloužit jimi druhým lidem. Nemáš se bát, že o ně přijdeš, protože konec konců nejsou tvým majetkem, ale jsou jen půjčené a ty s nimi máš jen hospodařit.

⁹⁶ Přednášky PhDr. Zuzany Kubišové předmětu Sociologie na PedF UK v ZS 2010/11. Myšlenky M. Webera jsou dohledatelné v jeho díle *Protestantská etika a duch kapitalismu*.

Co tedy znamená podle podobnosti žít „spravedlivě“ a mravně? John Barton píše⁹⁷, že ve Starém zákoně hebrejský pojem spravedlnost znamená „spíše než konkrétní nařízení stanovená Bohem celý způsob života, kterého se člověk vnímavý ke kosmickému řádu bude držet“⁹⁸. Myslím, že toto vnímání platí i pro Nový zákon.

6.3. Přikázání lásky

Biblická morálka je často jen morálkou vnitřního dialogu, kdy si člověk sám sobě klade otázky po charakteru svého vztahu k druhému. Příběh milosrdného Samaritána⁹⁹ je velmi dobře znám – a právě na něm lze vidět přiblížení se k osobě druhého člověka, bližního. Samaritán byl na rozdíl od kněze i levity ochoten vzdát se svých náboženských, morálních, politických i rasových zásad, protože usoudil, že žádná z nich by neospravedlnila to, že na cestě nechá zahynout druhého člověka. Tím, že mu pomohl, se mu přiblížil. „Pro Bibli znamená morálka především toto přiblížení se k druhému, konkrétní vyjádření vnitřně zaslechnuté výzvy, která je umožňuje. (...) Proto se celý Zákon, jak říká Ježíš, dá shrnout do dvou příkazů: ‚Budeš milovat Boha a budeš milovat svého bližního jako sebe sama‘. Tím zvěstujeme druhému, že Zákon osvobozuje.“¹⁰⁰

Toto podobnoství bylo v tehdejší době velice provokativní – stačí si jen uvědomit, jaký panoval nevraživý vztah mezi Izraelci a Samaritány. Ježíš však dává tehdejším učencům za příklad právě takového člověka. Bez ohledu na své předsudky či své obavy, byl schopen postarat se o druhého člověka nezištně a nejlépe, jak mohl. Nikdo ho k tomu nenutil a on neočekával žádnou odplatu. Zachoval se k němu podle Ježíšova výroku, který podle něj obsahuje

⁹⁷ Barton, J., *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2006, s. 68.

⁹⁸ Tamtéž, s. 68.

⁹⁹ L 10, 25-37

¹⁰⁰ Fuchs, E., *Co dělá naše jednání dobrým?*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2003, s. 97.

celý Zákon i Proroky: „Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jednejte s nimi...“¹⁰¹

Pro nás je dnes možná těžké představit si, co toto podobenství muselo dělat s tehdejšími lidmi. Na jednom blogu jsem objevila zajímavý přepis tohoto podobenství a možná nám právě tato verze pomůže vžít se do kůže Ježíšových posluchačů: „Jeden člověk jel po D1 z Brna do Prahy a byl po cestě přepaden – násilnický gang ho přepadl, okradl, zmlátil a nechal ležet u dálnice polomrtvého. Náhodou jel kolem humanitární pracovník, ale když ho uviděl, vyhnul se mu. O něco později jel kolem univerzitní učitel, ale když si ho všimnul, taky se mu vyhnul. Když pak kolem projížděl jakýsi Rom, všimnul si polomrtvého, byl pohnut soucitem, přistoupil k němu, vydesinfikoval mu poranění, naložil ho do svého auta a zavezl do nejbližšího motelu, kde se o něho postaral. Druhého dne dal recepčnímu 2500 korun a řekl: „Postarej se o něho, bude-li tě to stát víc, doplatím ti to na zpáteční cestě“. A teď otázka: kdo z těch tří kolemjedoucích se stal bližním tomu přepadenému? Přece ten, který mu prokázal milosrdenství. A co z toho vyplývá? Neztrácej čas otázkami, kdo je tvůj bližní, ale chovej se tak, aby ses bližním sám stal. Jdi a jednej také tak!“¹⁰²

Dnes se mnoho lidí v podobných situacích schovává za svoje obavy: „Nemůžu mu přece pomoci, co kdyby mi ublížil?!“ Chápu, že doba není příznivě nakloněna důvěřivým lidem, kteří jsou ochotni pomoci. Ostatní je mají spíše za blázny a naivky než za lidi hodné obdivu. Také pro mě je často jednodušší neopouštět mou komfortní zónu a vyhnout se účasti na takové situaci. Zažívá to každý z nás už třeba jen tehdy, když za námi přijde žebrák. Je zajímavé sledovat reakce lidí, když za nimi přijde někdo, kdo je žádá o peníze. Můj blízký přítel mě překvapil svou reakcí, když za ním na vlakovém nádraží přišla mladá žena a vysvětlovala, že jí ukradli peněženku a potřebuje se dostat domů. Vytáhl svou peněženku, dal jí nemalou částku a zeptal se, zda jí to bude stačit. Žena přikývla, poděkovala, slíbila, že peníze pošle na jeho adresu, a odešla. Divila jsem se mu, že jí věřil a neměl pochybnosti, že má ty peníze na něco jiného. Řekl, že takto peníze nerozdává každý den (aby se

¹⁰¹ Mt 7, 12

¹⁰² Michutová, A., *Pokus o aktualizaci podobenství o milosrdném Samaritánovi*. Britské listy 2010.

v mých očích právě vyhnul označení důvěřivce), ale ta žena mu přišla skutečně rozhozená a její příběh jí uvěřil. Co mě nejvíc zaujalo, bylo jeho vyjádření, že on jí pomohl a má radost z toho, že mohl. Pokud mu ona lhala, je to otázka jejího svědomí a jednou za to bude před soudem stát ona sama.

Důvod, proč jsou tato dvě přikázání lásky tak důležitá, je biblické přesvědčení o tom, že mravnost se odvíjí od vztahu člověka k Bohu. Pokud tedy máme správný a aktivní vztah s Bohem, může se tento vliv odrážet v našich vztazích s druhými lidmi a v našem životě celkově. Když vidíme, jak Bůh miluje nás, mělo by to v nás vyvolávat touhu milovat druhé lidi a vnímat je také jako bytosti milované Bohem, a tudíž hodné naší lásky a pozornosti.

Je zvláštní, že Ježíš přikazuje milovat. Láska přece není něco, co by se dalo vynutit. Přesto je podle mě láska citem, pro který se mohou lidé vědomě rozhodnout. Pokud nám na druhém člověku záleží a o vztah s ním opravdu stojíme, pak takový vztah může vydržet dlouhá léta. Zvláště v manželství, pokud lidé k sobě navzájem neztratili úctu a nepřestali si sebe navzájem vážit jako bytostí stvořených Bohem, lze i lásku budovat na základě rozhodnutí. Samozřejmě to možná nebude láska vášnivá, jakou si představují hlavně mladí lidé, ale i vášeň z takového rozhodnutí může vzplanout. Bůh nám v tomto přikázání dává možnost rozhodnout se a buďto konat dobré věci, které vedou k hezkým vztahům a k lásce jako takové, nebo konat opak, což pak bude způsobovat i naši vlastní nespokojenost a frustraci z nedostatku lásky.

Věra Doubková píše¹⁰³, že láska k Bohu znamenala pro Židy prokazování lásky ve skutcích pokory, zbožnosti a věrné služby Zákonu. Pokud jej milujeme celým srdcem (tj. celým životem), pak to znamená, že všechny naše touhy a přání jsou nasměrovány výhradně na Boha a jsou podřízeny jeho Zákonu. V naší době však lidé přestávají znát hodnoty a pravidla, která tento Zákon stanovuje, a tak ani směr jejich života nemůže být podřízen těmto přikázáním.

Láska k bližnímu pak znamenala správné jednání ve vztahu k bližním v praktických věcech – nekrást, nepomlouvat, být čestný a poctivý. Toto

¹⁰³ Doubková, V., *Mt 22, 34-40*. České katolické biblické dílo 2012.

druhé přikázání lásky se zaměřuje na tu část Desatera, která vymezovala vztah lidí mezi sebou. Vždy bylo a vždy bude těžké držet se těchto rad a přikázání. Mám ale pocit, že poslední dobou už se lidé ani nesnaží bojovat s tím špatným, co v sobě máme. Často přicházíme s větou: „Já už jsem takový a jiný prostě nebudu.“ Ale to je trochu sobecký postoj, kterým přiznáváme, že víme o tom, co děláme špatně, ale vlastně je nám tak dobře. Slova z těchto dvou přikázání „jako sebe sama“ znamenají, že máme být schopni se obětovat pro druhé – dělat, co můžeme, abychom potlačili to špatné v sobě, naše sobecké zájmy a sklony, a dali na první místo druhého člověka.

Přijde mi, že jedna z nejsmutnějších věcí, která se bohužel v poslední době stává určitým trendem, jsou matky, které hned po porodu odcházejí zpět do práce pokračovat v budování kariéry. Jejich děti vychovává chůva – v podstatě naprosto cizí člověk. Nechci generalizovat, ale v mnoha případech matka upřednostní práci, kariéru a vlastně sama sebe před svým dítětem. Znáám osobně pár takových případů a vždy je mi úzko z toho, když přemýšlím nad tím, jací dospělí z takových dětí mohou vyrůst. Mají tyto děti pocit, že jsou skutečně milované a že o ně mají rodiče zájem? Ke komu vzhlížejí, když se s rodiči setkávají maximálně u večeře? A jak mohou tito rodiče milovat své bližní jako sami sebe, když nedokážou pořádně milovat ani své děti?!

6.4. Kázání na hoře a Otčenáš

6.4.1. Kázání na hoře

Jedním z textů, které se v Novém zákoně zabývají tím, jaký by měl být člověk a jeho chování, je nazýván Kázáním na hoře. Tento text se nám zachoval ve dvou zněních: v delším u Mt 5-7 a v kratším u Lk 6, 20-49. V obou verzích však lze nalézt stejné poselství.

Ježíš ve své řeči mluví o běžných věcech, které souvisí s životem tehdejších lidí. To, čeho se jeho slova týkají, je stále aktuální i pro dnešní svět. Dotýká se témat, jako je nakládání s pozemskými statky, milosrdný postoj vůči chudým a

ponižovaným, sexuální čistota a manželství, láska k nepřátelům. Kázání na hoře se tak týká každého z nás. V průběhu dlouhých staletí, kdy se teologové snažili vysvětlit a interpretovat význam této řeči, se tvrdilo, že Kázání na hoře je pro obyčejné lidi příliš radikální, a tak jej má plnit jen určitá vyvolená skupina lidí, např. kněží nebo mniši. Skutečně, dodnes je nezvládnutelným problémem a otázkou, do jaké míry bychom měli tyto Ježíšovy požadavky plnit. Výkladem kázání se zabýval i Martin Luther, který odsuzoval jednak katolické teology s jejich snahou oslabit přísné požadavky Ježíšových slov tím, že se jimi musí řídit právě pouze mniši, jednak ty, kteří pokyny vykládali jako zákony a chtěli jimi nahradit zákony světské. Luther nakonec dochází k přesvědčení, že „Kázání na hoře má svými přísnými požadavky ukazovat člověku jeho neschopnost naplnit Boží vůli a odkazovat jej ke Kristovu kříži, skrze nějž může člověk navzdory svému selhání najít záchranu a spásu. (...) Boží milosrdenství se tu předpokládá; ovšem jím pohnutí máme jednat odpovídajícím způsobem, a toto jednání je pro nás také možné.“¹⁰⁴

V celém textu Kázání na hoře se prolíná jedna základní myšlenka: Ježíš přišel, aby zachránil ztracené a všem ohlásil naději, která se skrývá v Boží milosti. Ježíš blahoslaví všechny ty, kteří trpí, jsou utiskováni, hladoví nebo strádají kvůli svým morálním zásadám. Ti, kteří trpí nebo jim něco v jejich pozemském životě chybí, budou jednoho dne naplněni: vy všichni, kteří jste ponižováni a litováni vašim okolím, nemáte žádné společenské postavení nebo co do úst, „radujte se a jásejte, protože máte hojnou odměnu v nebesích“¹⁰⁵. Ježíš zároveň apeluje na bohaté a mocné, aby již nyní měnili dosavadní uspořádání na zemi a mysleli na to, že jejich život je konečný a jednou z něj budou skládat účty. Jak píše Schnackenburg, Kázání na hoře má charakter „napomínající řeči“¹⁰⁶. Ježíš tato slova říká proto, aby apeloval na své posluchače, vedl je k činnosti v tom správném směru a dal jim naději. Pokud naplní tyto Boží požadavky, budou mít podíl na Božím království, které jednou jistě přijde. Kázání na hoře tedy přesahuje život na této zemi a svou výzvou směřuje k něčemu nadpozemskému a pro mnoho lidí

¹⁰⁴ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997, s. 29.

¹⁰⁵ Mt 5, 12a

¹⁰⁶ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997, s. 64.

vzdálenému. Mnoho lidí nedodržovalo a nedodržuje tato nařízení proto, že jim vidina Božího království nepřipadá dost lákavá, reálná a blízká.

Jaký je tedy přesah těchto několika veršů do dnešního světa? Rozhodně se v každém směru týká života lidí ve společenství. Církev vždy byla a bude součástí širšího společenství lidí a vždy se určitým způsobem vymezovala vůči státu – v každé době byla vůči němu v nějakém vztahu. Společenství, jaké si přál vybudovat Ježíš, mělo být odlišné a neměla v ní platit už obvyklá společenská měřítká: „Pro ostatní společnost i nadále platí principy práva, právního řádu, včetně nezbytného použití síly; avšak v pospolitosti Ježíšových učedníků měly být mocenské struktury zcela odstraněny, zákony překonány, a uplatňovat se v ní měla rezignace na vlastní nárok a na odpor proti zlému, a dokonce se v ní měla uskutečňovat láska k nepřítelům.“¹⁰⁷ Dle mého názoru by církev v dnešním světě neměla usilovat o vyčlenění ze společnosti a o to být něčím víc než ostatní společenství a nevěřící lidé a dávat to patřičně najevo. Neměla by se distancovat od jiných lidí a vyčleňovat se. Avšak její členové by měli být rozdílní, měli by být jistým vzorem pro lidi okolo sebe. Ježíš k tomu sám nabádá: „Vy jste světlo světa. Nemůže zůstat skryto město ležící na hoře. A když rozsvítí lampu, nestaví ji pod nádobu, ale na svícen; a svítí všem v domě. Tak ať svítí vaše světlo před lidmi, aby viděli vaše dobré skutky a vzdali slávu vašemu Otci v nebesích.“¹⁰⁸

Rudolf Schnackenburg vidí přínos této části Bible¹⁰⁹ a Ježíšových myšlenek v následujících oblastech:

- **Překonání strachu a starostí.** Pokud věříme Bohu, můžeme překonat strach a vidět naději v zaslíbeních, která kázání nabízí. Strach o vlastní existenci dnes doléhá na mnoho lidí. Ježíšova výzva opustit všechny materiální statky a rodiny neznamena, že bychom měli utéct ze společnosti a žít bezstarostný život. V současnosti se výzva vztahuje na požadavek, abychom dnes nehodnotili výše pozemské statky a nevěnovali příliš energie jejich budování a rozmnožování, ale spíše hledali Boží království.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 65.

¹⁰⁸ Matouš 5, 14-16

¹⁰⁹ V dalších odstavcích se odkazují k Matoušově verzi Kázání na hoře, která zahrnuje 5.-7.kapitulu.

- **Křesťan a pozemské statky.** Evangelista Matouš „zjevně počítá zřeknutí majetku ve prospěch chudých k oněm nejvyšším požadavkům, které mají být Ježíšovým učedníkům dosažitelné“¹¹⁰.
- **Zřeknutí se násilí, láska k nepřátelům a působení pokoje.** Ježíš se k tomuto požadavku uchyluje zvláště v podobenství o milosrdném Samařanu (viz výše) – chce, abychom se zabývali situací lidí okolo nás, abychom překonávali předsudky a stereotypy a uvažovali, jak my sami bychom si přáli, aby se protivník choval k nám.
- **Pravdivost a věrnost.** V tehdejší společnosti bylo běžné dovolávat se při slibech nebo přísahách Boha. Dnes už tento zvyk tak rozšířen není (souvisí to jistě se sekularizovanou společností, pro niž již Bůh jako takový často není instancí, ke které by se dovolávali), i dnes ale můžeme slyšet výroky typu „Bůh je mi svědkem“. Často těchto spojení zneužíváme ve svůj prospěch, a to je také to, co Ježíš kdysi kritizoval. Boží zaslíbení jsou vždy pravdivá, a pokud se pohybujeme v Boží přítomnosti a necháváme se jím ovlivnit, pak i naše jednání musí být pravdivé a přímé.
- **Pohlavní život a manželství.** Ježíš ukazuje svými názory a činy, že rozvod „je cizoložstvím a odporuje boží vůli. To, co Ježíš požaduje, je nepodmíněná věrnost tomu, co Bůh chce od muže a ženy v jejich manželském svazku“¹¹¹.
- **Společenství bratrů a sester.** Problémem úzce spjatých společenství je fakt, že tito lidé o sobě vědí mnoho věcí, životních radostí, ale i selhání. Místo toho, aby církve nebo křesťanské společenství působilo jako místo, kde lidé mohou najít bezpečný přístav, často se dočkají spíše opovržení a zamítnutí, protože kazí dobrou pověst těm ostatním. Teolog Daniel Duda v jednom svém kázání zmiňuje výrok, že „církve je jediná armáda na světě, která střílí své raněné“¹¹². Kázání na hoře napomíná, abychom byli opatrní ve svých soudech. Máme si být vědomi toho, co je dobré a co zlé a kde se nachází hranice mezi tím – v tomto je soud

¹¹⁰ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997, s. 75.

¹¹¹ Tamtéž, s. 83.

¹¹² Duda, D., *Kříž a církev*. Advent. 2008, č. 8, s. 8.

potřebný. Opatrnost má ale provázet naše myšlenky ve chvíli, kdy se jedná o odsouzení nebo zatracování druhých. Nikdy totiž nevíme, kdy se na jejich místě můžeme objevit my sami. A navíc: „V odsuzování se skrývá snaha o vládu nad jinými. Pro pospolitost učedníků je ale základním zákonem sloužit a ne vládnout...“¹¹³

- **Modlitba a spiritualita.** Ježíš vnímá modlitbu jako čas, kdy můžeme poznávat Boha, klást před něj a jemu do rukou své prosby, starosti a vyjadřovat vděčnost za jeho dary. Je to okamžik sblížení a budování vztahu mezi člověkem a Bohem. Má být praktikována v naprostém soukromí¹¹⁴ a tichosti srdce i mysli. Zároveň máme Bohu při modlitbě a předkládání našich proseb plně důvěřovat¹¹⁵.

6.4.2. Otčenáš

Modlitba je jedním z nejběžnějších a nejtypičtějších náboženských úkonů. Existuje mnoho definic modlitby – jedna z oblasti novější teologie říká, že modlitba je „odevzdání se do Boží vůle a odpověď na jeho lásku“¹¹⁶. Modlíci se člověk dává najevo, že chápe svou roli na světě jako roli stvoření, modlitbou Boha oslavuje a projevuje své pokorné postavení. Dává jí také najevo svou poslušnost: Bůh má v rukou život člověka a člověk se podřizuje jeho vedení, ačkoliv Bůh sám jej vybízí, aby v modlitbě vyslovoval svá přání a prosby. Modlitba, pokud ji chápeme ve významu rozhovoru s Bohem, by měla obsahovat všechno to (a ještě mnohem víc), co vkládáme do našich rozhovorů s lidmi: všechna přání, starosti, prosby, bolesti a obavy. Díky tomu, že všechny tyto pocity vyslovujeme, dokážeme se na věci podívat více z dálky, s větší objektivitou a vyrovnaností. Je třeba si uvědomit, že Bůh po nás nechce jen to, abychom se modlili a čekali, že konat bude Bůh. Modlitba se nemůže stát náhražkou za osobní jednání. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že v některých situacích je modlitba a důvěra v Boha tím jediným, co

¹¹³ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997, s. 85.

¹¹⁴ Mt 6, 6

¹¹⁵ Mt 7, 7-11

¹¹⁶ Peschke, K.-H., *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad 2004, s. 132.

může pomoci: „Existují mezery a omezení dané nevyhnutelnou konečností lidství. V této základní situaci jsou víra a modlitba nejsmysluplnějším výrazem toho, že člověk potřebuje Boží milost. Tato oddanost modlitbě způsobená lidskou potřebností zprostředkuje vnitřní vyrovnanost a uvolněnost, řečeno biblicky radost a mír. To zakládá lidství opravdu lidské.“¹¹⁷

Modlitba je pro křesťany důležitá také proto, že k ní vyzýval sám Ježíš. Často chodíval na pustá místa, kde se modlil. Často varoval a ukazoval na špatné příklady, které by lidé při svých modlitbách neměli následovat. A také je učil, jakým způsobem by se modlit měli. Jedním z nejpodstatnějších textů Nového zákona, který se modlitbou zabývá, je Otčenáš.

Najdeme jej uprostřed Matoušovského Kázání na hoře¹¹⁸, kratší podobu potom u Lukáše¹¹⁹. Evangelista Lukáš psal pro křesťany, kteří se obrátili z pohanů a křesťanství je pro ně něčím novým, tzn. nevyrůstali v něm od dětství. Jak v Otčenáši, tak v textu, který můžeme najít za ním, Lukáš zdůrazňuje, že tou nejdůležitější entitou je pro něj důvěra v Boha a jeho sílu. Modlitba má pro něj velikou moc: „Neboť každý, kdo prosí, dostává, a kdo hledá, nalézá, a kdo tluče, tomu bude otevřeno.“¹²⁰ Zajímavé je přirovnání Boha Otce k pozemským rodičům – jestliže rodiče chtějí to nejlepší pro své děti, o co víc si to nejlepší pro nás bude přát Bůh, který je stvořitelem celého lidského pokolení i Vesmíru? Tady bere Lukáš argument pro to, abychom se naučili na Boha ve všem spoléhat a v modlitbách k němu s důvěrou volali.

Matouš naopak píše především pro křesťany, kteří vyrostli v prostředí židovské zbožnosti. Kvůli tomu jsou pro něj podstatné jiné oblasti: nemáme se soustředit na dlouhé modlitby, protože „váš Otec ví, co potřebujete, dříve než ho prosíte“¹²¹. Modlitba se má odehrávat na skrytém místě, nemá být prostředkem oslavy nás samých a ukázkou velké míry naší zbožnosti.

O co tedy žádáme, když tuto modlitbu vyslovujeme? Zajímavým výrokem je prosba: „Přijď tvé království. Staň se tvá vůle jako v nebi, tak i na zemi.“¹²² Prosba obsahuje jak přání, aby se brzy naplnila doba druhého příchodu Božího Syna na tuto

¹¹⁷ Peschke, K.-H., *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad 2004, s. 134.

¹¹⁸ Mt 6, 9-15

¹¹⁹ L 11,2-4

¹²⁰ L 10, 10

¹²¹ Mt 6,8

¹²² Mt 6, 10

zemi a nastolení Božího království, tak přání, aby se už nyní, na tomto světě a této zemi, projevovala Boží moc. Tato prosba je zároveň apelem na lidské jednání: aby se lidé chovali podle Božích rad a zákonů a neodsouvali rozhodnutí pro tento způsob života na později. „Definitivní boží vládu, která má vyvrcholit eschatologickým příchodem, viděl Ježíš přítomnou už ve svém působení. To je hlavní rozdíl oproti židovské víře a v tom spočívá osobitost Ježíšovy zvěsti: Již nyní zřetelně nastává Boží vláda. Ohlašuje se Ježíšovým vyháněním démonů, je patrná v jeho uzdravování, lze ji však zakusit i v jeho poselství o spáse pro chudé a utištěné.“¹²³ Je třeba připomenout, že Ježíš vždy kladl důraz na to, že boží vláda přináší vysvobození a štěstí. Není něčím, co si můžeme jakkoli zasloužit, nýbrž zakládá se na Božím smilování. Ve stejné míře, v jaké Ježíš zvěstuje naději na Boží smilování a odpuštění i lásku, žádá, abychom i my prokazovali slitování a lásku lidem kolem sebe až po tu nejzazší mez. Boží vláda je již na cestě, proto se v modlitbě žádá, aby se Boží moc uplatnila už v našem světě, jak jen je to možné. To vyžaduje i odpovídající lidské jednání.

Důležitým je v této modlitbě odpuštění. Odpouštět máme umět především my sami. V modlitbě Otčenáš je to vlastně i podmínkou pro Boží odpuštění: „A odpusť nám naše viny, jako i my jsme odpustili těm, kdo se provinili proti nám.“¹²⁴ Verše 14 a 15 nás nabádají k tomu, abychom se zamysleli nad vlastní schopností odpouštět. Otčenáš přináší do lidských životů také v tomto směru naději: nejde totiž jen o jednorázové odpuštění, ale týká se i hříchů, ke kterým nadále dochází. „Přese všechno Boží slitování, které zakoušíme, musíme Boha stále znovu prosit o odpuštění svých hříchů.“¹²⁵ Jedině ve chvíli, kdy činíme pokání, přijímáme možnost a vzácný dar odpuštění našich hříchů.

Jiným zajímavým aspektem je starost o to, co člověk potřebuje k životu na zemi (materiální zabezpečení), a starost o duchovní blaho člověka. Na obě tyto potřeby Ježíš reaguje v příběhu o nasycení pěti tisíců. Ježíš se stará o to, aby měli lidé na opuštěném místě a v pokročilém čase co k jídlu, ale zároveň vnímá jejich potřebu po vedení: „Když Ježíš vystoupil, uviděl velký zástup a bylo mu jich líto,

¹²³ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997, s. 126.

¹²⁴ Mt 6,12

¹²⁵ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997, s. 138.

protože byli jako ovce bez pastýře.“¹²⁶ Oba tyto aspekty jsou v modlitbě zahrnuty: v prosbě o chléb a prosbě o odpuštění viny, které se promítají do prosby o neuvedení v pokušení. Prosba, aby nás Bůh chránil od zlého, se týká „pokušení, za nímž se skrývá moc zla. Je-li člověk takovému spásu ohrožujícímu pokušení vystaven, je příliš slabý na to, aby mu z vlastních sil odolal.“¹²⁷ Vnější existenční nouze i vnitřní slabost a ohrožení mocností zla často mohou vytvořit úzkostný stav, který nás vede k jednání, jenž by za normálních a pokojných situací nenastalo.

6.4.3. Styčné body Kázání na hoře a Otčenáše

Jestliže se podíváme na oba tyto texty a porovnáme je mezi sebou, pak zjišťujeme, že jejich společnou základnou je důvěra k Bohu. Ježíš lidem zprostředkovává Boží slovo, učí je modlit se, v modlitbách prosit a v neposlední řadě vznáší požadavky na pozemský život lidí. Jestliže přijmeme Boží slovo a budeme mu důvěřovat, pak budeme schopni plnit a osvojit si tyto mnohdy nelehké požadavky. Stanou se pro nás zvnitřněnými pravidly, které můžeme aplikovat do našich životů a řídit se jimi. Pokud nejsme schopni dostát požadavkům z Kázání na hoře, pak se musíme utéct k modlitbě Otčenáš. Prostřednictvím modlitby můžeme získat sílu potřebnou k jejich naplňování.

6.5. Víra, naděje a láska jako nejvyšší křesťanské ctnosti

Božské ctnosti víra, naděje a láska jsou součástí prvního přikázání Desatera. Měly by být projevem vděčnosti Bohu a měly by se projevovat v aktivním vztahu s ním. Jedním z nejdůležitějších způsobů komunikace s Bohem je samotná bohoslužba. V rámci ní se lidé modlí, přinášejí nejrůznější oběti, provozují kultovní slavnosti. Jak už ale bylo napsáno výše, křesťanský Bůh si nepřeje, aby vyznávání lidského vztahu k němu, uctívání a jeho oslava, byly jen prázdnými akty, které

¹²⁶ Mk 6, 34

¹²⁷ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997, s. 104.

slouží k posílení naší pověsti o tom, jak jsme zbožní. Všechny tyto náboženské akty mají být oduševněny těmito ctnostmi.

Základ nauky o třech ctnostech pochází z novozákonních listů, ve kterých Pavel tyto tři ctnosti nadřazuje všem ostatním: „A tak zůstává víra, naděje a láska – ale největší z té trojice je láska.“¹²⁸ Je třeba dávat pozor na to, že tyto ctnosti nejsou jedinými nebo nejdůležitějšími ctnostmi, které v Bibli můžeme najít. Faktem však zůstává, že víra, naděje a láska jsou nejdůležitějšími ctnostmi, které může člověk získat a pěstovat ve svém náboženském či duchovním životě. Prostřednictvím nich je totiž schopen přijmout Boží výzvu ve svém srdci a pochopit jeho spásné Boží slovo. Toto rozhodnutí se pak odráží i v jeho praktickém životě.

Kdokoli se chce přiblížit Bohu, musí v něj uvěřit. Víra v něj je dokonce ukládána jako přikázání: „A to je jeho přikázání: věřit jménu jeho Syna Ježíše Krista.“¹²⁹

Naděje hraje důležitou roli v očekávání druhého příchodu Ježíše Krista. Očekávání je v knize Římanům přirovnáno k porodu: „veškeré tvorstvo až podnes společně sténá a pracuje k porodu“¹³⁰. Světové dějiny se blíží k závěru a celé tvorstvo jej očekává – my bychom se k němu měli připojit. Bez naděje však spása není možná: „Jsme spaseni v naději.“¹³¹

Ctnost lásky je velmi výrazně vyvýšena a oslavena v 1 K 13. Člověku jsou k ničemu všechny schopnosti, dary a možnosti, které ve svém životě má, pokud mu chybí láska¹³². Pokud láska není motivem jeho činů, pak nemají smysl: „A kdybych rozdál všecko, co mám, ano, kdybych vydal sám sebe k upálení, ale lásku bych neměl, nic mi to neprospěje.“¹³³ I Jan vyzývá k tomu, abychom se nechali prostoupit láskou, abychom milovali a láska řídila naše vztahy. Pokud milujeme, poznali jsme Boha, protože on jako pravá láska nám dává schopnost milovat. „Kdo nemiluje, zůstává ve smrti.“¹³⁴

Tyto tři ctnosti jsou pro náboženský život nejdůležitější také ze zcela racionálních důvodů: je mnoho věcí, které v náboženství rozumem pochopit

¹²⁸ 1 K 13, 13

¹²⁹ 1 J 3,23

¹³⁰ Ř 8,22

¹³¹ Ř 8,24

¹³² 1 K 13, 1.2

¹³³ 1 K 13, 3

¹³⁴ 1 J 3,14

nemůžeme – proto je zapotřebí přijímat nejen rozumem, ale také vírou. Člověk se nebude zajímat o cíl, který mu není blízký, který si nezamiloval a který nemiluje. Jedině naděje může člověka udržet na modlitbách a v bojích, které potkávají každého na jeho životní cestě.

Jak je to ale s lidmi, kteří v Boha nevěří nebo se nesnaží komunikovat s ním prostřednictvím bohoslužeb nebo modlitby? Mají tyto ctnosti? Mohou jich dosáhnout? Zajímavé je stanovisko pocházející z 2. vatikánského koncilu, o kterém píše Karl-Heinz Peschke: „... milost neviditelně působí v srdcích všech lidí a že Duch svatý dává každému člověku možnost spojení s velikonočním tajemstvím. V přítomném nadpřirozeném řádu získávají všichni lidé dobré vůle potřebnou milost, aby se mohli stát občany Kristova království. (...) Teologické ctnosti lásky a naděje koncil nakonec výslovně nazývá součástmi duchovní výbavy všech lidí dobré vůle.“¹³⁵ Z toho tedy vyplývá, že tyto tři ctnosti mohou mít i nekřesťané do té míry, do jaké jsou schopni přijímat Kristovu milost a působení Ducha Svatého.

¹³⁵ Peschke, K.-H., *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad 2004, s. 34.

7. Hodnoty v době života Sókrata

Sókratův život¹³⁶ spadá do období, které je podle historiků spojováno s dobou, ve které Bible začala existovat jako písemně uzavřený kánon. Je tedy logické, že ve stejné době dochází k tomu, že biblické myšlenky ovlivňují zvláštním a silným způsobem myšlení tehdejších lidí. Jak vypadaly hodnoty tehdejších obyvatel Athén, jež hrály velkou roli v rozvoji soudobé kultury, vzdělanosti a pokroku? Jaké hodnoty představovala Sókratova filosofie?

Sókrates žil v době, kdy se v Athénách začala rozvíjet demokratická forma vlády a kdy představitelé státu museli brát v úvahu požadavky masy. V té době vzniká onen podivuhodný typ člověka, který je poddán zákonu božstva, ale také zákonům obce. Člověk měl ve svém životě dojít k pochopení, že „všemu na světě je určena zákonitá mez, že člověk nesmí nikdy tuto mez překročit, nechce-li zlehčit a zničit sebe sama“¹³⁷. Tato mez je mez daná bohy, tudíž člověk je vnímán jako omezený, konečný. Na příbězích hrdinů, kteří se stávali vzorem pro obyčejné smrtelníky, vidíme přístup lidí k jejich životní roli: člověk se musí rozhodnout, musí na sebe vzít veškerou zodpovědnost za své rozhodnutí, nést tíži tohoto rozhodnutí a také podle něj jednat.

Vzhledem k tomu, že se Athény staly demokratickým státem, bylo třeba mít dostatek schopných lidí, kteří budou zastupovat jeho obyvatele. Vyskytla se potřeba poskytnout těmto lidem dostatečné vzdělání pro jejich budoucí funkce – vzdělání, díky kterému získají potřebné schopnosti, obratnost, zručnost a umění a především: bylo nutné naučit je řečnickému umu.

Zajímavé je pro nás to, jakým způsobem se Sókrates dívá na pojem dobra a zla: „Dvojí řeč mluví v Řecku filosofující lidé o dobru a zlu, neboť jedni říkají, že je něco jiného dobro a něco jiného zlo, druzí však, že je to totéž a že je to jedním dobrem a druhým zlem, ano i témuž člověku jednou dobrem, po druhé zlem.“¹³⁸ Sókratés se zde snaží ukázat, že neexistuje nic, co by bylo absolutním dobrem nebo absolutním zlem. Sókratés tvrdí, že nedokáže přesně označit dobro a zlo, ale je si jistý tím, že tyto dvě instance jsou od sebe odlišné. To se poté projevuje i v samotném závěru jeho života, kdy čelí obvinění, že svým učením a působením

¹³⁶ Sókratův život je datován mezi lety 470-399 př.n.l.

¹³⁷ Patočka, J., *Sókratés*. Praha: SPN 1991, s. 29.

¹³⁸ Tamtéž, s. 58-59.

kazí mládež. Součástí jeho obrany je dobře známý výrok: „Jeho moudrost je, že ví, že neví. Jeho síla je, že ví o mravním problému, že tedy ví, že otázky dobrého a zlého nejsou přirozeně, samy od sebe jasné. Na mravní uvolněnost, mravní zmatek své doby nemá tedy Sókratés pohotově odpověď, nýbrž otázku. Tuto otázku se pak snaží probudit i u druhých.“¹³⁹ Avšak tím, že tato otázka vůbec vznikla, dochází také k proměně druhých a způsobuje změnu v jejich duši. Sókratés nutí své spoluobčany, aby přemýšleli nad svou duší, aby ji nechali obrátit se samu k sobě, přestali se starat o vnější a relativně nedůležité věci a mysleli na to, na čem skutečně záleží: starání se o duši.

Duše je pro Sókrata něčím výjimečným, o co musí každý člověk pečovat a co musí v průběhu svého života zušlechťovat. Je pro něj zároveň nositelkou osudu: „Je to vnitřní osud, vnitřní určení člověka. Duše rozhoduje o sobě samé a má k tomuto cíli moc, která je jen jí vlastní – poznání pravdy, sílu rozeznání dobrého a zlého. To v nás tedy, co o sobě samém konečně rozhoduje na základě poznání dobrého, je duše u Sókrata.“¹⁴⁰ O duši je tedy potřeba pečovat právě proto, že má být schopna rozpoznat dobré od zlého a dovést člověka k tomu, aby poznal sám sebe.

Také křesťanství říká, že je třeba zkoumat vlastní myšlenky a motivy jednání. Radikálně se však liší v tom, že Sókratově filosofii chybí vyšší mravní přesah nebo normy, podle kterých by se duše orientovala ve svém vnímání dobrého a zlého. Sókratés tvrdí, že duše má možnost rozhodovat sama o sobě – v křesťanství je však nad tím vším Bůh, který svět stvořil a dále jej řídí a stará se o něj; podstatné je, že při tom respektuje svobodné jednání člověka.

¹³⁹ Tamtéž, s. 107-108.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 109.

8. Vliv Biblických etických hodnot na Komenského

Dílo Jana Ámose Komenského bylo Biblí velice silně ovlivněno, což je vzhledem k jeho kněžskému povolání zcela pochopitelné. Dle slov Antonína Škarky se v mnoha jeho dílech objevuje „neochvějná víra v Boží spravedlnost a přesvědčení, že Bůh správně řídí lidské osudy a záměrně o nich rozhoduje, i když to člověk nedovede často postihnout a pochopit“¹⁴¹. Komenský tuto svou víru opíral o biblické texty; ty mu byly zdrojem lidského poznání a Bible jako taková pak „knihou Božích výroků a zjevené pravdy zavazující lidi, aby se podle ní řídili, a proto v ní hledá nejen veškeré poučení a shledává především důvody a příklady pro svá tvrzení“¹⁴². Vzhledem k tomu, jak důležitou roli zastával Komenský jako filosof i teolog tehdejší doby, považuji za nutné zaměřit se nyní na jeho dílo *Labyrint světa a ráj srdce*, v němž právě můžeme najít mnoho rad a poučení pro praktický morální život člověka. Ráda bych se také poukázala na menší trhliny, které možná platily a byly potřebné v jeho době, avšak dnes už na ně neklademe takový důraz, případně na ně nahlížíme jinak.

Celé toto dílo je velkou alegorií Komenského na tehdejší společnost a svět. Pro společnost jeho dnů mělo toto dílo především význam povzbuzující. Ukazovalo na to, že „svět hrubých sil a jejich vládců má nejen svůj líc, povrch zdánlivě svůdný a dokonalý, nýbrž i rub, pravý opak toho, co předstírá povrch“¹⁴³ a že hodnoty, které si český národ po dlouhou dobu formoval, se sice pod nápoem těchto sil možná zdánlivě bortí, ve skutečnosti však nadále přetrvávají. Oproti světu, ve kterém se člověk může snadno ztratit a být naplněn zoufalstvím a který je pouhou marností, staví Komenský ideál ráje, jako posilu utlačovaným, zavrhaným lidem.

Důvod, proč se poutník vůbec vydává do světa je ten, že chce pro sebe najít vhodný způsob života, ve kterém by „co nejméně starostí a kvaltování, co nejvíc pak pohodlí, pokoje a dobré mysli bylo“.¹⁴⁴ V průběhu putování však zjišťuje, že člověk nemůže být nikdy úspěšný ve svém hledání naplnění a štěstí ve svém pozemském životě, a k popisu této beznaděje používá Šalamounova slova:

¹⁴¹ Komenský, J., *Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: Naše vojsko 1958, s. 175.

¹⁴² Tamtéž, s. 175.

¹⁴³ Tamtéž, s. 190.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 15.

„Pomíjivost, samá pomíjivost...“¹⁴⁵ Člověk může upokojit svou mysl jedině tehdy, když se vzdá světa, nechá jej plynout a on sám zaměří svou pozornost pouze na Boha, jeho se bude obávat, bude před ním pokorný a bude poslouchat jeho přikázání. Komenský nabádá každého, aby se od světa odpoutal, pohrdal jím a nevnímal si jej. Je však toto skutečně ta správná cesta? Člověk je přece tvorem společenským, potřebuje a musí být lidmi obklopen. Ať chceme nebo ne, do společnosti jsme se narodili a jsme její součástí. Nemůžeme si světa prostě nevnímat. Komenský usiloval o nápravu tím, že se od světa oddělíme a budeme se soustředit na Boha a přemýšlet o jiných věcech, než těch pozemských. Svým způsobem nás k tomu vede i Bible: „A nepřizpůsobujte se tomuto věku, nýbrž proměňujte se obnovou své mysli, abyste mohli rozpoznat, co je vůle Boží, co je dobré, Bohu milé a dokonalé.“¹⁴⁶ Na druhou stranu hned o kousek dál najdeme pasáž, ve které se mluví o tom, že každý člověk je jedním z údů jednoho stejného těla. Každý z nás má ve světě, církvi, společnosti nějaké poslání a úkol a ten není možné vykonat tím, že se od ostatních lidí budeme distancovat. Komenský navíc svět představuje jako to nejhorší místo: „Svět, jakož všudy převrácený jest a místo pravdy stín lapá.“¹⁴⁷ Nevidí svět jako Bohem stvořené dílo, ale pouze místo hříchu a zmatení. Člověk nemá být jeho správcem, ale téměř vůbec se jím nezabývat, což odporuje již výše zmíněným myšlenkám, že svět byl dán člověku do rukou a ten se má snažit již na této zemi žít tak, aby zakoušel již nyní kousek Božího království, které se blíží.

Pro nás dnes může být tato kniha výstrahou, abychom všechno, co ve světě vidíme a s čím se setkáváme, pečlivě zkoumali a hledali pravou podstatu věci; nesledovali a nezkoumali pouze povrch, ale snažili se proniknout k jádru, a tak poznali, zda jsou dobré či špatné. Měli bychom dát stranou růžové brýle mámení a kriticky věci zkoumat.

¹⁴⁵ Kaz 1,2

¹⁴⁶ Ř 12,2

¹⁴⁷ Komenský, J., *Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: Naše vojsko 1958, s. 143.

9. Etické problémy současnosti

9.1. Ekologie

Ekologické otázky jsou jedním z nejožehavějších témat současnosti. Mluvíme o potřebě využívat obnovitelné zdroje, třídit odpad nebo omezovat těžbu nerostných surovin. Děsí nás pojmy, jako jsou skleníkový efekt nebo kyselá dešť. Jak se na pobývání člověka ve světě dívá v tomto ohledu Bible? Jaké rady týkající se našeho chování k přírodě nám nabízí?

Bible představuje svět jako svět Bohem stvořený. Během 6 dní člověk stvořil nebesa a zemi, zvířata, rostliny i člověka. Jak už bylo řečeno výše, Bůh dal člověku zemi, aby ji spravoval a staral se o ni, tedy člověka vyvýšil nad všechno ostatní stvoření¹⁴⁸. Podstatu správcovství potvrzuje i Ž 8: „Vidím tvá nebesa, dílo tvých prstů, měsíc a hvězdy, jež jsi tam upevnil: Co je člověk, že na něho pamatuje, syn člověka, že se ho ujímáš? Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu, korunuješ ho slávou a důstojností. Svěřuješ mu vládu nad dílem svých rukou, všechno pod nohy mu kladeš.“¹⁴⁹ Tyto verše však také poukazují na skutečnost, že člověk není roven Bohu a je vlastně oproti němu jen nicotnou součástí Vesmíru. Ve světle toho by se měl tedy člověk chovat k přírodě zodpovědně, s úctou a uměřeností.

Ekologické problémy, které dnes postihují celou planetu, mají několik důvodů.

- Člověk se k přírodě již dávno **nechová jako ke svěřenému daru** stvořenému milujícím Bohem, ale zneužívá a využívá to, co považuje za své vlastní a na co si dělá nárok. Zapomíná na to, že přírodu nevlastní, ale pouze užívá a ze způsobu tohoto užívání bude jednou skládat účty – slovo „jednou“ v tomto případě nemusí být myšleno v přesahu odkazujícím na Boží soud, ale následky našeho neekologického konání můžou mít přímý vliv už na naše vlastní potomky.

¹⁴⁸ Gn 1,28

¹⁴⁹ Ž 8,4-7

- Člověk není ochoten **pěstovat vlastní uměřenost a sebeomezení**. Je třeba, aby si každý jednotlivec uvědomil, že on sám je odpovědný za své chování k přírodě a že by se o ni měl nějak starat. „Pokud sám sobě povoluje mnoho zdánlivě bezvýznamných znečištění přírody, posiluje tak bezmyšlenkovitost, ekologický vandalismus a lhostejnost k ničení.“¹⁵⁰ V naší společnosti je běžné volání po stále kvalitnějším zboží i službách. To ale způsobuje stále vyšší poptávku po surovinách, energii a vodě, k čemuž se přidává i rostoucí množství odpadu. Je proto třeba přemýšlet nad způsoby, jakými se dá měnit směr našeho myšlení, abychom byli schopni kriticky uvažovat nad tím, bez čeho se skutečně neobejdeme a co pouze zvyšuje naši nenasytlost.
- Člověk **využívá možnosti, které mu nabízí technika**, avšak ne vždy jdou tyto výtoby ruky v ruce s blahem přírody. Technika je zajisté přínosem pro lidstvo, nikoli jeho selháním. Vděčíme jí za usnadnění naší práce, za lepší péči o naše zdraví, za více volného času a větší pohodlí. Může se však také stát dvoučelným mečem a obrátit se proti nám. „Technika se stává zlořádem, když přestává plnit svou funkci nástroje ve službách člověku a stvoření a stane se samoučelem kvůli prestiži, okázalosti, zisku a moci.“¹⁵¹ Jako lidé, kteří techniku dnes a denně využívají, bychom tedy měli přemýšlet nad jejím přínosem a uvažovat, zda její přínos není menší, než daň za ni, nebo zda není vykoupen většími oběťmi.

9.2. Sexuální morálka

Vnímání pohlavního života prošlo v průběhu dějin mnoha podobami. Sexuální touhy byly ne zrovna málokdy považovány za něco nečistého, ponižujícího a až zvířecího. Tento sexuální negativismus byl vystřídán druhým extrémem: tradiční normy, odmítání a stud byly zavrhnuty a pohlavní láska začala

¹⁵⁰ Peschke, K.-H., *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad 2004, s. 656.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 654

být vyzdvihována jako dar od Boha. Darem bezpochyby v křesťanském smýšlení je. Už v prvních kapitolách Bible se píše, že žena byla stvořena proto, aby v ní muž našel „pomoc sobě rovnou“¹⁵² a že Bůh stvořil člověka „jako muže a ženu“¹⁵³ – tedy teprve muž a žena tvoří jednu lidskou bytost a stávají se „jedním tělem“¹⁵⁴. Je však třeba si uvědomovat, že i dary, které Bůh člověku dal, mohou být po pádu do hříchu obráceny proti němu. A tak se vášeň a touha, která má být podle původního záměru Stvořitele sdílena jen mezi dvěma lidmi, stává příčinou ničení a rozpadu mezilidských vztahů provázených bolestí a zklamáním, často nakonec i neochotou vstupovat do vztahů dalších.

Podstatou a smyslem lidské sexuality, na který upozorňuje Gn 1, 28, byl vznik nového života. Ten dává pohlavnímu životu dvou lidí přesah a vyšší smysl. Muž a žena se v tomto případě stávají Božím „spolutvůrcem“. Spolu s Bohem vytváří nový lidský život, avšak pouze Bůh způsobí, že se narodí právě onen konkrétní člověk – s určitým vzhledem i povahovými vlastnostmi. Rodiče se pak stávají odpovědnými za tento nový život, jenž je novým naplněním jejich vzájemné náklonnosti a lásky.

Pisatelé Starého zákona používají ve své řeči často alegorie pro vztah mezi Bohem a člověkem, které se odkazují ke vztahu muže a ženy. Člověk může poznávat rozměr Boží lásky i na mezilidských vztazích. V knize Píseň písní je člověku představována smyslná a vášnivá láska; tato kniha uznává a velebí pohlavní lásku, avšak také zdůrazňuje, že láska má být trvalá a monogamní (nikde se zde nemluví o tom, že milý by měl více než jednu milou).

Ve Starém zákoně najdeme mnoho nejrůznějších zásadních mravních norem, které se týkají pohlavního života. Týkají se např. incestu, znásilnění, manželské nevěry i prostituce. Nový zákon vznikl v době, kdy dochází k rozkladu a bezuzdnosti společenského života, a tak není divu, že starozákonní nařízení posiluje a znovu varuje před takovýmto hříšným chováním. Odvolává se na fakt, že lidské tělo je chrámem Ducha Svatého¹⁵⁵.

Zvláštní jsou dvě cesty, které Nový zákon v oblasti vztahů a pohlavní čistoty nabízí: manželství už není jedinou možnou cestou životem, vedle něj je vyzdvížena

¹⁵² Gn 2,18

¹⁵³ Gn 1,27

¹⁵⁴ Gn 2,24

¹⁵⁵ 1 K 6,13-20

pohlavní zdrženlivost. Apoštol Pavel píše, že ne každý dokáže odolat smilstvu, a tak je lepší, aby každý měl svého muže a svou ženu. Člověk však dochází skutečného naplnění teprve ve vztahu s Bohem, nikoli s druhým člověkem, kterému by před Bohem nikdy neměl dávat přednost. Pavel sám vybízí muže i ženy, aby ke svým tělům přistupovali s úctou a vzájemným respektem, avšak aby měli na paměti, že „žena nemá své tělo pro sebe, ale pro svého muže. Podobně však ani muž nemá své tělo pro sebe, ale pro svou ženu.“¹⁵⁶ Pokud k pohlavní lásce přistupujeme takto, může být manželský akt vyjádřením vzájemné lásky a úcty. Toto spojení prohlubuje vztah manželů a určitým způsobem buduje jejich jednotu.

Dnešní svět však lidskou sexualitu představuje v jiném světle. Naše mravní cítění, smyšlení i vyjadřování je dennodenně (spíše negativně) ovlivňováno časopisy, filmy, knihami a reklamami. „Pornografie a sexuálně zvrhlé sadistické násilí ničí mezilidské vztahy, podřívají manželský a rodinný život, podporují asociální chování a uvolňují mravní soudržnost společnosti.“¹⁵⁷ Fakt, že jsou tyto materiály zcela dostupné bez ohledu na věk jedinců, formuje tím nejhorším možným způsobem mravní vývoj dětí a mladých lidí, kteří ještě zdaleka nemají ustálený žebříček svých vlastních životních hodnot. Jejich názor je tak ovlivňován hned zkraje a tento druh chování se tak stává normou, kterou se často řídí, jelikož je nejpřístupnější.

Vztah jednoho pohlaví k druhému ovlivňuje také všudypřítomná nahota a zájem o ženské tělo. Dívčím jsou od nejútlejšího věku vnucovány vzory ženské krásy. Péče o krásu je přirozená a odpovídá zdravé touze po tom být přitažlivý pro druhé pohlaví. Dnešní svět však udělal z módy a krásy něco hrůzného. Psychický tlak na dospívající dívky je často vede k nemocem, jako je anorexie nebo bulimie, jichž se jen těžko a s vydáním velké energie dívky zbavují. Vzory, které jsou jim představovány, neodpovídají realitě – bohužel však ne každá z nich to odhalí dostatečně brzo. Režisérka Olga Sommerová tuto proměnu komentuje slovy vztahujícími se k dnešním ženským (dívčím) časopisům: „27 návodů, jak se staneš slavnou – Jak ho odhalíš? Stačí ti 60 vteřin – Nové žhavé triky – 215 letních sexy rad – Orgasmus je naší velkou odměnou – Letní škola flirtování – Příručka na ovládnutí supersamců. Svět žen se smrškl na lov. Je třeba ulovit samečka

¹⁵⁶ 1 K 7,5

¹⁵⁷ Peschke, K.-H., *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad 2004, s. 369.

prachatého, který ti to dobře udělá. Nauč se ho ovládat, udělej z něj manipulovatelného blbečka, měj ho na háku, k tomu ti poslouží naše rady. (...) Pro holky, které chtějí udělat díru do světa, jsou tu návody, jak se stát slavnou zpěvačkou, modelkou, dokonce i novinářkou nebo spisovatelkou. Jenom s talentem a poctivou pílí nevystačíš. Musíš být dostatečně drzá, sebevědomá a podnikavá.“¹⁵⁸ Sommerová poukazuje velice trefně na to, že tyto časopisy a dnešní doba obecně se snaží dnešní generaci mladých žen přesvědčit, že pokud nebudou sexy, krásné, dobře oblečené a svůdné, nemají šanci. Pokud budou samy sebou, samy také zůstanou. Když se však podíváme zpět do biblické knihy Píseň písní, ženská krása je v ní představována ve zcela jiném světle. Zjišťujeme tedy, že původní boží záměr vnímat ženy „čisté jako žhnoucí Slunce“¹⁵⁹ a „bezáhonné“¹⁶⁰ se rozplynul pod tíhou billboardů, které ukazují už téměř jen nahá ženská těla, a pod tlakem marketingu zaměřeného na všudypřítomnou dostupnost žen, mužů a sexuality jako takové.

Další otázkou, která se v současné době objevuje jako celospolečensky živé téma, je otázka homosexuality. Starý zákon na několika místech tyto sexuální praktiky explicitně zakazuje¹⁶¹. V dalších textech, které jsou narativní povahy, poskytuje Starý zákon jistá vodítka k našemu porozumění tomu, jak se na sexualitu pohlíželo v biblických dobách: jedná se o příběhy z Gn 19 a Sd 19. V obou příbězích se jedná o nebezpečí, do kterého se dostávají ženy, protože skupina mužů chce dostat do rukou jiné muže, kteří přišli do města. Z příběhů lze tedy vyvodit, že znásilnění heterosexuální bylo tehdy menším přestupkem a méně nemorální než znásilnění homosexuální. Nicméně jak už bylo řečeno výše, Starý zákon ne vždy nabízí zcela jasně definované a doporučené způsoby chování, a tak z těch příběhů můžeme jen usuzovat na tehdejší pravidla. Zajímavě se na tuto otázku dívá John Barton, který píše, že vypravěč příběhu o mužích ze Sodomy se na jejich počínání dívá jako na špatné ne proto, že touží po mužích, ale proto, že jsou ovládáni chtíčem tak silným, že jim vystačí jakýkoli sexuální objekt. Vyvozuje z toho, že ve Starém zákoně nejspíše zcela chybí představa sexuální orientace. „V anglikánské církvi je dnes módní takový přístup k homosexualitě, který jasně rozlišuje mezi sexuální orientací a sexuální aktivitou. V tomto přístupu se má za to, že sexuální orientace je

¹⁵⁸ Bílý, J., *Základy etiky, estetiky a religionistiky*. Praha: EUROLEX 2005, s. 101.

¹⁵⁹ Pís 6,10

¹⁶⁰ Pís 6,9

¹⁶¹ Lv 18,22 a Lv 20,13

morálně neutrální a že morální diskusi je třeba vést pouze o homosexuálním styku. (...) Kdokoli by mohl pocítit pokušení dopustit se cizoložství, sodomie či incestu či mít homosexuální styk. (...) Ve starozákonním pohledu neexistuje žádná nálepka jako ‚homosexuálové‘ nebo ‚heterosexuálové‘. Sexualita prostě k lidem patří a lidé se s ní můžou rozhodnout udělat řadu věcí, z nichž mnoho je zakázaných.“¹⁶²

Nový zákon se o homosexualitě zmiňuje např. v knize Římanům: „Proto je Bůh vydal v moc hanebných vášní. Jejich ženy zaměnily přirozený styk za nepřirozený a stejně i muži zanechali přirozeného styku s ženami a vzplanuli žádostí jeden k druhému, muži s muži provádějí hanebnosti, a tak sami na sobě dostávají zaslouženou odplatu za svou scestnost.“¹⁶³ Z těchto veršů můžeme vyvodit, že Bůh nestvořil člověka s homosexuálními sklony. Katolická a i některé protestantské církve se k homosexualitě staví dnes tak, že tyto touhy jsou nemorální, nebyly původním Božím záměrem a jsou způsobené pádem člověka do hříchu. Lidé, kteří se s homosexuálními sklony narodili, by se těmto vášním neměli oddávat a měli by se snažit o pohlavní čistotu, díky které mohou být spaseni¹⁶⁴.

9.3. Majetek

Každý křesťan je vzhledem ke své existenci v pozemském světě nucen přijmout určitý postoj také k pozemským statkům. Pozice, kterou zaujímá Bible k majetku, se ve Starém a Novém zákoně mírně liší. „Starý zákon pokládá bohatství za Boží požehnání. Nový zákon naopak připomíná nestálost a nebezpečí veškerého bohatství.“¹⁶⁵

Právo na soukromé vlastnictví není zpochybňováno, je dokonce chráněno mravním řádem a v případě jeho porušení hrozí člověku trest, viz sedmé přikázání Desatera, které přikazuje: „Nepokradeš.“¹⁶⁶ Bible zdůrazňuje také fakt, že lidé, kteří přijímají požehnání v podobě majetku, by si měli být tohoto požehnání vědomi a dělit se o něj s potřebnými a sociálně slabšími. Bylo předepsáno, že rolníci mají nechávat při sklizni paběrkovat na svých pozemcích vdovy, sirotky, cizince a jiné

¹⁶² Barton, J., *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2006, s. 55.

¹⁶³ Ř 1,26,27

¹⁶⁴ 1 K 6,11

¹⁶⁵ Peschke, K.-H., *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad 2004, s. 580.

¹⁶⁶ Ex 20,15

chudé lidi. Toto je jeden z mnoha dalších zákonů, které v tehdejší společnosti platily.

Ježíš svým vztahem k nemajetným ukazuje, že na světě jsou podstatnější věci, než je majetek. Varuje zástupy, aby si neukládaly „poklady na zemi, kde je ničící mol a rez a kde je zloději vykopávají a kradou“¹⁶⁷. Ve verších Mt 6,19-34 můžeme najít ujištění, že nebeský Otec ví, co lidé potřebují, a tak se nemusí strachovat o své zabezpečení, ale mají se zaměřovat především na principy, které jim předkládá Bůh a na základě nichž bude jejich život směřovat do Božího království. Protože Ježíš věděl, že vlastnictví bylo důležité i pro lidi v novozákonní době, vztahuje k němu hned několik svých podobenství: v podobenství o pokladu v poli a o perle ukazuje, že nebeské království má obrovskou cenu. Pokud nás možnost spasení přitahuje, měli bychom být ochotní vzdát se všeho, co máme, jen proto, abychom možnost vstoupit do nebe jednou získali. Na to Ježíš poukazuje i v rozhovoru¹⁶⁸ se svými učedníky, kterým vysvětluje, proč je důležité, že byli schopni opustit svůj majetek a následovali jej: „Amen, pravím vám, že bohatý těžko vejde do království nebeského. Znovu vám říkám, snáze projde velbloud uchem jehly než bohatý do Božího království.“¹⁶⁹ Nicméně tento skutečný druh následování Ježíš nepožaduje pro všechny, pouze např. pro své učedníky. Jde mu spíše o to, aby každý člověk věděl, že pozemské statky nejsou to nejdůležitější a v případě potřeby nebo pocitu povolání do Boží služby byl opravdu ochoten a připraven se majetku vzdát a následovat Krista.

Barton ukazuje, že Bible dává soukromému vlastnictví poněkud jiný rozměr, než na který jsme dnes zvyklí. Neexistuje nic jako absolutní vlastnictví, nýbrž vše nám bylo do rukou vloženo Bohem, který nás ustanovil správci stvořeného světa (takto byl svět do rukou člověka vložen už v Edenu¹⁷⁰). A jako správci bychom měli s majetkem nakládat dle Božích záměrů a cílů, ve shodě s mravním řádem, který nám představuje a jehož dodržování po nás vyžaduje. Každý z nás tak nese odpovědnost za majetek, který nám byl vloženo do rukou – nezodpovědným užíváním se pak prohřešujeme proti Božímu zákonu. K tomu odkazuje i dobře

¹⁶⁷ Mt 6,19

¹⁶⁸ Tento rozhovor následuje po zklamání bohatého mládence, který opouští Ježíše, neboť zjistil, že není schopen opustit svůj majetek a následovat Ježíše zcela bezvýhradně.

¹⁶⁹ Mt 19,23.24

¹⁷⁰ Gn 1,28

známé podobenství o hřivnách¹⁷¹. To sice mluví o hmotném majetku, který byl po dobu nepřítomnosti vložen do rukou služebníků (správců), avšak vztahuje se nejen k vlastnictví peněz, ale také vlastnictví darů, talentu, který každý člověk od Boha získal; každý v jiné míře. Měli bychom tyto dary, tedy jak dary hmotné, tak i ty nehmotné, využívat a rozmnožovat je, neboť „každému, kdo má, bude dáno a přidáno; kdo nemá, tomu bude odňato i to, co má“¹⁷².

Dnešní doba je přirozeně nakloněna soukromému vlastnictví, a to hned z několika důvodů: je to důležitý nástroj seberealizace, dává člověku nezávislost a chrání jeho svobodu. Umožňuje nám starat se o ty, kteří nám byli svěřeni do péče, a zajišťuje také lepší využití dostupných statků v zájmu všech. Pokud považujeme určité statky za naše vlastní, pak se o ně také pečlivěji staráme a máme k nim jiný vztah, než když je to vlastnictví všech (tento problém nastává v zemích nebo společnostech, ve kterých je hospodářství řízeno centrálně).

Křesťanská etika vždy zdůrazňovala, že je třeba podělit se o majetek a prostředky s potřebnými, kterým se nedostává. Neznamená to, že by nějakým způsobem obhajovala lenošství a zahálku. Nicméně vždy si byla vědoma případů, kdy lidé nemají schopnosti nebo příležitosti majetku nabýt. Právě proto kladla důraz na pomoc v nouzi a na ochotu podělit se. Dnešní společnost tento požadavek reflektuje v mnoha dokumentech, které se zabývají lidskými právy. Jedním z nich je i Všeobecná deklarace lidských práv OSN: „Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla sto zajistit jeho zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.“¹⁷³ Většina evropských států má vybudovanou solidní strukturu sociálních služeb, které nabízí lidem, kteří se ocitli v nouzi. Do takové pomoci se pak v národní i nadnárodní sféře zapojují i instituce, které vznikly v rámci církví, např. Diakonie ČCE, ADRA atd. Můžeme tedy vidět, že péče o potřebné, která byla v biblických dobách kladena na srdce tehdejšími lidem, je

¹⁷¹ Mt 25,14-30

¹⁷² Mt 25,29

¹⁷³ Peschke, K.-H., *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad 2004, s. 634.

dodnes v naší společnosti silně zakořeněna a přijde nám běžnou součástí našich životů i hodnotové orientace.

10. Nutnost zákonů (?)

Lidé často chápou principy, které přináší křesťanská morálka jako zákony, jež jsou dány autoritativním Bohem, a ten jimi chce dosáhnout jen svého prospěchu. Nedívají se na ně jako na něco, co může přinést do jejich života klid a harmonii. C. S. Lewis nabízí v souvislosti s touto otázkou zajímavou metaforu: přirovnává morální pravidla a zákony k pravidlům, které mají zabránit porouchání stroje¹⁷⁴. V mnoha lidech vyvolává představa respektování a poslouchání morálních pravidel omezení; přijde nám, že s určitým strojem můžeme zacházet podle našich zkušeností nebo toho, co vidíme okolo sebe a jak s ním zacházejí druzí. Nicméně stroj by takto nefungoval a my z něj nedostali to nejlepší. Morální selhání dle Lewisových slov způsobí problémy, které „zkomplikují život nám a patrně i ostatním“¹⁷⁵.

První záznam takového přístupu nacházíme už v ráji. Zákony milujícího Boha měly původně sloužit ke stanovení hranic vztahu mezi Bohem a člověkem. Had však smysl těchto příkazů obrací a vysvětluje je tak, že nakonec lidem ani nepřipadá špatné obrátit své chování proti tyranskému Bohu, který vyžaduje podřízenost od obyčejných lidí. Eric Fuchs píše, že „morálka je vždycky zkouškou pro lidskou pýchu“¹⁷⁶. Člověk podle něj v tomto střetu vždycky prohrává proto, že „místo aby v ní slyšel výzvu k respektování odlišnosti, chápe ji jako výraz odcizující a potlačující moci, jíž je třeba se co nejrychleji zbavit. Najednou se morálka stává tím, na co bývá často redukována: povinností vnucovanou zvnějšku, jejímž jediným smyslem je ponižovat svobodu.“¹⁷⁷

Jiný přístup, který ničí prvotní krásu a smysl Božích nařízení, je snaha přetvořit morálku na pouhopouhý výčet zcizujících zákazů. Je to morálka, které se zmocnili někteří lidé, aby si zajistili svou vládu nad jinými. Je zvláštní, jak často právě církve (její představitelé), která by měla být útočištěm a domovem všem ztraceným, tyto ztracené zavrhuje ve jménu

¹⁷⁴ Lewis, C.S., *K jádru křesťanství*. Praha: Návrat domů 2008, s. 70.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 71.

¹⁷⁶ Fuchs, E., *Co dělá naše jednání dobrým?*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2003, s. 91.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 91.

vyšších etických hodnot. Proto pokaždé, když „nám morálka slouží k tomu, abychom nemuseli brát ohled na druhého nebo abychom nad ním chtěli panovat, zrazujeme tím samotný její smysl“¹⁷⁸.

Vědomí toho, co je mravné, se však nemusí shodovat s naší vůlí toto mravné vykonávat. Každý člověk má v sobě jakousi náklonnost ke zlu a není schopen vždy učinit to, o čem ví, že je správné (či mravně lepší). Lidé si často libují ve svých vášních, jindy se bojí opustit špatné chování (např. špatné vztahy), protože jim nejistota z toho, jaké by to mohlo být, přijde těžší než umlčení jejich svědomí. Apoštol Pavel v Ř 7 popisuje přesně to, s čím každý den každý bojujeme. Hřích je v této kapitole popisován jako něco, co oslabuje naši touhu a schopnost být mravnými. Zákon nám není dán pro nic za nic: jestliže v Desateru čteme „nepožádáš“, pak tím zákon dává jasně najevo, že člověk je bytostí, která je žádostivá, a proto je třeba ji v tomto omezit. Oběť Ježíše Krista nás nutí vzpomenout si, kdo skrze tento zákon mluví, ke komu a jakou k tomu má motivaci. Proto Ježíš nesouhlasil s chováním farizeů a zákoníků¹⁷⁹: „Hřích se živí literou a smysl zákona omezuje na ni.“¹⁸⁰ Tito učenci se předbíhali ve svých znalostech písmá, ale zapomínali na to, co je skutečně důležité – aby Boží smlouva s jeho lidem nebyla jen psaným dokumentem, papírem ve fyzické podobě, ale především aby ji jeho lid měl vepsanou do srdce.

Když se podíváme na dnešní zákony, které vládnu v naší zemi, vidíme, že spousta z nich vychází z té části Desatera, která uspořádává vztahy mezi lidmi navzájem, naopak prvních čtyř se nedotýkají. Příkázání páté se promítá např. do dědického práva, kdy rodiče mohou vydědit svého potomka mimo jiné tehdy, jestliže potomek „v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech, nebo potomek trvale neprojevuje o zůstavitele opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl“¹⁸¹. V listině, která pojednává o vydědění, musí být samozřejmě uvedeny konkrétní důkazy, ze kterých lze

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 94.

¹⁷⁹ Mt 23, 1-36

¹⁸⁰ Fuchs, E., *Co dělá naše jednání dobrým?*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2003, s. 105.

¹⁸¹ **Č. 013 - Vydědění.** www.juristic.cz [online]. 2005 [cit. 2012-08-15]. ISSN ISSN 1802-789X. Dostupné z: <http://obcanske.juristic.cz/544639/index.html>

skutečně vyvodit, že potomek takto jednal. Je to určitý postih za to, jak se dítě chovalo ke svým rodičům za jejich života. Neuvědomuji si však jiné případy, kdy by byl potomek právně postižitelný, jestliže si dostatečně neváží svých rodičů. Faktem však zůstává, že s tím má problém stále více a více rodin. Možná by nebylo špatné, kdyby nějaké takové zákony existovaly. Dá se však respekt a láska vynutit nařízeními?

Šesté (nezabiješ) a osmé přikázání (nepokradeš) zůstávají dodnes. Náš i mezinárodní právní systém si vážně lidského života i soukromého vlastnictví. Diskutabilní je otázka interrupcí, které jsou v mnoha zemích stále ještě zakázány, nicméně ať už lidský plod bereme jako plnohodnotnou bytost, nebo ne, ve většině kultur je těhotná žena chráněna a opatrována.

Přikázání nezcizoložíš, tedy „nebudeš nevěrný“, u nás není právně postihnutelné (jinak je tomu v arabských nebo muslimských zemích). V biblických dobách bylo cizoložství vnímáno jako pohlavní styk vdané ženy s někým jiným, než je její manžel (méně často to byl vztah ženatého muže) a trestem za něj byla většinou smrt ukamenováním. Člověk se mohl znovu vdát nebo oženit, jestliže se stal vdovou/vdovcem. Za cizoložství se považoval také styk rozvedené/ho ženy/muže, jestliže jejich partner byl stále na živu. Dnes se nad nevěrou zastaví málokdo jako nad něčím opravdu špatným. U soudu se však při rozvodu bere v potaz a může mít vliv např. na majetkové vyrovnání nebo na udělení dětí do péče jednoho z rodičů.

Deváté přikázání týkající se křivého svědectví se v našem právním řádu promítá do přestupkového a trestního zákona. V případě přestupku může hrozit pokuta do výše 1 000,- Kč; dopustí se jej ten, kdo „jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch“¹⁸². Trestného činu se pak dopouští ten, „kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu“¹⁸³. Také u soudu jsou svědci předem varováni, že křivé svědectví je trestné.

¹⁸² *Pomluva a její postih*. *Epravo.cz* [online]. 2002 [cit. 2012-08-15]. ISSN ISSN 1802-789X. Dostupné z: <http://obhttp://www.epravo.cz/top/clanky/pomluva-a-jeji-postih-16163.html?mail>

¹⁸³ Tamtéž.

Avšak existence zákonů nezajistí jejich dodržování. S tím souvisí pohled C. S. Lewise¹⁸⁴ na to, z čeho se morálka jako taková skládá:

- správné nastavení vztahu a morální jednání mezi jednotlivci;
- vnitřní soulad a harmonie jedince;
- celkový smysl lidského života a jeho uvědomění si.

Pokud se lidé v mezilidských vztazích nechovají morálně, pak je to zřejmé ihned. Takový druh jednání dnes a denně způsobuje mnoho problémů na mezinárodních úrovních: vraždy, války, korupce, chudoba, smrt mnoha lidí. Lidé napříč zeměmi a kulturami se také shodnou, že lidé by v mezilidských vztazích měli dbát na dodržování norem slušného chování a vzájemného respektu. Nicméně toto je pouze základ toho, z čeho se morálka skládá, a je důležité podívat se také na její další dvě části.

Je logické, že pravidla, která člověk není schopen dodržet, jsou k ničemu. Proto je třeba vždy myslet na to, co člověku dělá problémy a s jakými negativními povahovými vlastnostmi nebo zvyky bojuje. Jednotlivec pak může mnohem lépe ovlivňovat své jednání v situacích, kdy by mohly vzejít na povrch a způsobit problémy. Člověk, který nechce dosáhnout vnitřní rovnováhy a posilovat své pozitivní vlastnosti, může být tím, kdo rozkládá důležitý princip, na kterém stojí společnost, a může pro ni být nebezpečný, protože nectí její jednotu a morální pravidla.

Pokud mluvíme o morálce, nesmíme zapomínat ani na moc, která člověka stvořila a dala jeho životu jistý smysl a účel. Pokud si uvědomíme, že náš pozemský život není konečný a za ním nás čeká něco důležitějšího, k čemu má náš život a způsob jeho prožití směřovat, odrazí se to v našem chování a smýšlení. Navíc „pokud mě někdo stvořil ke svým vlastním účelům, pak mám spoustu povinností, které bych neměl, pokud bych jednoduše patřil sám sobě“¹⁸⁵. Tento poslední bod morálky je jeden z velkých rozdíků, které se objevují mezi křesťanskou a nekřesťanskou morálkou.

¹⁸⁴ Lewis, C.S., *K jádru křesťanství*. Praha: Návrat domů 2008, s. 72-74.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 74.

11. Proč bychom **měli** být mravní?

Bible nám nabízí tři různé druhy motivace k tomu, abychom ve svých životech jednali mravně: motivaci založenou na minulosti, přítomnosti a budoucnosti.

Motivace jednat s tím, že mě v budoucnu čekají určité následky mého jednání, se nejčastěji objevuje ve Starém zákoně. Izraelci stejně jako malé děti za nesplnění Božích nařízení očekávali trest, za plnění a spravedlnost čekali požehnání. Tomáš Sedláček však upozorňuje, že ve Starém zákoně se neoperuje s pojmy jako je nebe a peklo, takže „morální zúčtování se muselo uskutečnit již během pozemského života“¹⁸⁶. Už v biblických dobách byly nemoci dětí vnímány jako tresty za hříchy rodičů. Učedníci se Ježíše při pohledu na slepého člověka ptají: „Mistře, kdo se prohřešil, že se ten člověk narodil slepý? On sám nebo jeho rodiče?“¹⁸⁷ Ježíš je však vyvádí z omylu tím, že vyvrací obě možnosti navržené učedníky. Očekávání dobrého za dobrého skutky a špatného za špatné skutky v nás proto často přetrvává do dnešních dnů. Toto vnímání v nás zároveň posilují Boží zaslíbení¹⁸⁸, která nás nabádají k dodržování Božího zákona a podmiňují tím Boží požehnání v našich životech. „Starý zákon stanovuje, co lidé mohou či nemohou dělat. Neříká však, jakým způsobem postupovat, chceme-li dosáhnout nějakého cíle, například štěstí. Jinými slovy Starý zákon nepředstavuje ‚teleologický‘ přístup k etice, který se zabývá cíli a tím, co s sebou nesou dobrého, tedy cíli, které si lidé určí sami. Zajímá se jen o to, co by lidé měli dělat.“¹⁸⁹ Při položení otázky po motivaci k mravnému jednání lidí starozákonní doby je třeba si uvědomit, že pro ně tehdy neexistovala možnost, že by po nich Bůh vyžadoval dobré chování bez jakékoli odměny.

Motivace založená na minulosti vychází z předpokladu, že Bůh nám dal všechno, co máme, a proto bychom mu měli být vděční. „Měli bychom

¹⁸⁶ Sedláček, T., *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole 2009, s. 54.

¹⁸⁷ J 9, 2

¹⁸⁸ Joz 1, 5-9

¹⁸⁹ Barton, J., *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2006, s. 87.

být mravní, protože mu to dlužíme.“¹⁹⁰ Tuto myšlenku nacházíme ve velké části Starého zákona. „Je jádrem smlouvy mezi Hospodinem a Izraelem, která je založena na tom, že Hospodin Izrael spasil, za což mu je Izrael povinován zájmem a věrností. (...) Myšlenková linie je zde taková: Máte zvláštní vztah s Hospodinem, který nevznikl na základě vaší vlastní snahy nebo zásluhy. Měli byste ho z vděčnosti poslouchat. Mějte na paměti, že to, co ze své vůle stvořil, může taky zničit. Proto si dávejte pozor, ať mu zachováte věrnost, aby vztah smlouvy mohl v budoucnosti pokračovat stejně šťastně jako v minulosti.“¹⁹¹ Konec konců ve srovnání s tím, co pro nás Bůh udělal, je poslušnost zákonům jen malým požadavkem.

Přítomná motivace pak tkví v myšlence, že morální chování samo o sobě je prostě výhodnější, než nemorální. Ve většině případů nezpůsobuje problémy a umožňuje nám dojít souladu ve vztazích.

Podle Sedláčka člověk nemůže vykonávat dobré skutky na základě nějakého kalkulu; nemůže očekávat, že se mu vždy vyplatí, protože nakonec bude vždy jen zklamán. „Immanuel Kant, nejvýznamnější novodobý myslitel v oblasti etiky, odpovídá, že pokud provedeme ‚morální‘ čin na základě ekonomického kalkulu v očekávání pozdější odplaty, moralita se z něj vytrácí. Odplata, dle přísného Kanta, anulují etiku.“¹⁹² Není tedy divu, že Václav Havel v *Moci bezmocných* kritizuje¹⁹³ představitele moci, kteří se snaží žít pravdivě a podle důležitých hodnot, avšak to vše dělají účelově: touží získat moc, slávu nebo peníze.

Dobro, stejně jako lásku, konáme jen pro dobro samotné, naopak zlo konáme pro zisk. Avšak skutečnost, že „se člověku na světě (ekonomicky) daří, je chápána jako projev Boží přízně“¹⁹⁴. „Celé dějiny židovského národa jsou interpretovány jako důsledek morality. Pokud se národ či jeho zástupci (nejčastěji králové a kněží) chovali dle Božích přikázání, pak Izrael vyhrával v bojích, těšil se úctě okolních národů a ekonomicky prosperoval.“¹⁹⁵ Teolog Pavel Černý rozvádí Sedláčkovu myšlenku: „Nemůžeme hledat přímou úměru

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 90.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 92.

¹⁹² Sedláček, T., *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole 2009, s. 56.

¹⁹³ Havel, V., *Moc bezmocných a jiné eseje*. Praha: Knihovna Václava Havla 2012, s. 134.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 44.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 52.

v tom, že když se lidé chovají podle Božího zákona, pak se jim dobře daří. Ale všude tam, kde je Bible chována v úctě a její hodnoty se aplikují, je společnost svým způsobem společností, která prosperuje více než jinde: nekrade se v ní, nekvete korupce, je limitován zločin, nerozpadají se tolik rodiny, rodiče se starají o své děti a pak se děti ve stáří starají o své rodiče.¹⁹⁶

Proč bychom tedy měli konat dobro a držet se morálních hodnot? Starý zákon má na tuto otázku svou vlastní odpověď: „Dobro (incoming) se nám již stalo. Dobro (outgoing) máme vykonávat z vděčnosti za dobro (incoming), které nám bylo prokázáno v minulosti. Pokud se nám dobro vrátí, platí jako bonus.“¹⁹⁷ Avšak pro nevěřící lidi tato motivace nemusí být dostačující – většina z nich nejspíš nevěří v to, že to dobré již přijali. Ne vždy musí být pro ateisty motivem pro dobré chování vděčnost Bohu. Může to však být vděčnost za skvělé rodiče, hodného partnera, dostatek zdraví nebo peněz. Přijde mi, že lidé si čím dál více uvědomují, že to, že se jim daří, není samozřejmost. Zaujal mě příběh Andreje Kiska, zakladatele organizace Dobrý anjel, který si ve chvíli, kdy byl profesně na vrcholu kariéry, uvědomil, že peníze nejsou všechno a že nestačí k tomu, aby byl člověk šťastný a naplněný. Jeho motivem pro pomoc druhým není vděčnost Bohu, ale určitý druh vděčnosti za to, co přijal. Taktových lidí je víc – na tyto případy padá světlo jen kvůli jejich mediální známosti, avšak kolem nás se pohybují lidé, kteří se snaží žít poctivě a touží být těmi, kteří pomáhají potřebným a strádajícím okolo sebe. Tento způsob chování může dnes připadat mnoha lidem zvláštní, možná divný. Není příliš v módě myslet na druhé stejně jako na sebe a snažit se dělat jejich život příjemnějším. Ještě nepochopitelnější je to ve chvíli, kdy tito lidé za to nežadají nic na oplátku nebo kdy opustí skvělé zaměstnání, které je více než slušně zajišťuje finančně, protože v něm nevidí žádný hlubší smysl. Bible však píše, že „co je světu bláznovstvím, to vyvolil Bůh, aby zahanbil silné; neurozené v očích světa a opovržené Bůh vyvolil, ano, vyvolil to, co není, aby to, co jest, obrátil v nic“¹⁹⁸.

¹⁹⁶ Šiška, J., *Etické a morální hodnoty Bible*. 2012.

¹⁹⁷ Sedláček, T., *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65. pole 2009, s. 58.

¹⁹⁸ 1 K 1, 27.28

12. Přínos křesťanské morálky pro dnešní svět

Člověk za své jednání nese odpovědnost. Robert Spaemann, autor knihy *Základní mravní pojmy a postoje*, uvádí dva případy tzv. hodnotové sleposti, která nám brání uvědomovat si morální hodnoty: hodnotová slepota z tuposti (viz starozákonní příběh o Ezauovi, kdy Ezau ve chvíli hladu nevnímal správnou hierarchii hodnot, tj. talíř čočky mu přišel stejně „vzácný“ jako otcovo požehnání udělované prvorozenému) a hodnotová slepota z vášně (příběh Davida, který z vášně spal s vdanou ženou, zplodil s ní dítě a v důsledku toho nechal zabít jejího muže). „Člověk se odvolává na to, že v určitém případě byl nepřičetný, tj. že byl slepý pro všechny ostatní stránky věci. Avšak tato slepota není opravdová. Člověk není zvíře. Může se vydávat za slepého, dělat, že nevidí. Avšak za tuto slepotu nese odpovědnost, a to – jak známo – i před soudem.“¹⁹⁹ Mám pocit, že naše společnost nemá ráda lidi, kteří mají určité zásady. Připadají jim divní, nedůvěryhodní, často o nich mluví jako o fanaticích. Na druhou stranu jim často ve skrytu duše závidí – být zásadový není nic jednoduchého a ne každý se dokáže svých zásad držet. Pokud to ale člověk dokáže, může mu to být velkou oporou a může to vést jeho život správným směrem. Pak je také možné, že se nebude dopouštět chyb z vášně či chvilkového poblouznění, jako se to může stávat bezzásadovým lidem, kteří ve chvíli, kdy čin vykonávají, nepřemýšlí nad jeho důsledky.

Následující dva citáty ukazují, s čím dnešní společnost poměrně hodně bojuje a jak mění křesťanská etika lidské životy:

- **Odpuštění:** „Důležitým momentem křesťanského pojetí je, že osoba a její jednání není jedno a totéž. Jsme prostě něco více než to, co konáme. Tento rozdíl je také důležitý pro odpuštění. Činy mohou být odpuštěny právě proto, že můžeme počítat s tím, že člověk znamená více než činy, jež jsou předmětem odpuštění. Tento pohled je důležitý také pro bezpodmínečnou důstojnost

¹⁹⁹ Spaemann, R., *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Nakladatelství Svoboda 1995, s. 37.

člověka, tedy že člověk má svou důstojnost bez ohledu na to, že jeho čin byl morálně zavrženýhodný.“²⁰⁰

- **Naděje:** „Silokřivkou biblické tradice je poznání: aby zákon mohl plnit svou úlohu, musí být interiorizován, úžeji spojen s uznáním Toho, kdo jej vyhlašuje. (...) Proto biblická tradice tak úzce spojuje etiku a víru. Nestačí slyšet text, literu zákona, nestačí ani formálně ji dodržovat; je třeba skrze ni zaslechnout Boží výzvu, výzvu, abychom jej ve víře poznávali, s láskou ho poslouchali a neztráceli naději kvůli svým selháním, která nemohou ohrozit pouto, sjednocující nás s Bohem. (...) Křehkost našich rozhodnutí a našich činů (protože si nikdy nedokážeme podrobit skutečnost a také proto, že nikdy nebudeme umět opravdu naslouchat Duchu) by nás neměla ochromovat, neboť naděje vkládá svou důvěru jinam, než do našich skutků – do Toho, jenž proměňuje naše nezdary v život, naše utrpení ve štěstí a naši smrt ve vzkříšení.“²⁰¹

To je to, co v dnešní společnosti lidem často chybí. Extrém na jedné straně je člověk, který se honí za úspěchem, je sužován strachem z vlastní nedokonalosti a obavou z možného neúspěchu. Extrém na druhé straně je člověk, který raději nedělá nic – ať už proto, že mu přijde, že vlastně v končeném důsledku nic neovlivní, nebo proto, že na to přece stejně nemá. Avšak naděje a důvěra vložená v někoho, kdo má mnohem větší moc než my sami, nám umožňuje nežít v ustavičném strachu: Bůh chce, abychom byli pilní a snažili se vydat ze sebe to nejlepší, zároveň nám však mnohokrát zaslíbujeme, že on bude tím, kdo dá pozor na to, co už není v naší moci.

Přesto být křesťanem a žít podle etických hodnot, které nám nabízí Bible, není zrovna jednoduché. „Dnešní křesťané stojí tváří v tvář mnoha nenaplněným zaslíbením. Světová chudoba roste, populace se prudce zvyšuje, a co se týká procenta světové populace, křesťanství se jen obtížně drží svých pozic. Planeta má sklony k sebedestrukci. Čekáme a nepřestáváme vyhlížet

²⁰⁰ Henriksen, J., Vetlesen, A., *Blízké a vzdálené*. Boskovice: Nakladatelství Albert 2000, s. 103-104.

²⁰¹ Fuchs, E., *Co dělá naše jednání dobrým?*. Jihlava: Nakladatelství MLÝN 2003, s. 106.

dny slávy zaslíbené v Prorocích a ve Zjevení.“²⁰² Ve světě, který má tendenci vše dokazovat rozumem a logikou, se těžko věří v někoho, jako je Bůh. Je těžké držet se zásad, když jste zrovna v těžkém období a máte pocit, že tyto zásady jsou v konečném důsledku spíše proti vám, než aby vám pomáhaly. Je těžké věřit v dobrotivého Boha, který má s vámi svůj záměr, když vám umřelo dítě, nebo jste zkrachovali a ocitli se na ulici, protože jste podnikali poctivě. Je těžké věřit, když se nedaří. Rudolf Schnackenburg píše²⁰³, že mnoho z těchto špatných věcí, které se stávají i dobrým lidem, se dějí proto, že požadavky, které na lidi klad Ježíš, se stále více odsouvají stranou. Proto se také zdá, že křesťanství nemá na chování žádný vliv.

Na druhou stranu tato víra v Boží bdělost nad námi nám může dávat sílu i ve věcech, které nechápeme a které nám působí bolest, a tak i v těžkých životních situacích můžeme cítit oporu a nepostrádat hlubší smysl života. Ačkoliv dle křesťanské víry lepší svět nastolí až sám Bůh, už nyní se mnoho křesťanů snaží dělat svět lepším a realizovat už na tomto světě onu vizi, kterou „Matouš staví učedníkům před oči v souladu s blahoslavenstvími: „Vy jste sůl země; jestliže však sůl pozbude chuti, čím bude osolena? ... Vy jste světlo světa. Nemůže zůstat skryto město ležící na hoře. A když rozsvítí lampu, nestaví ji pod nádobu, ale na svícen; a svítí všem v domě.“²⁰⁴ Je to vize, která nám dává naději a stále znovu nás podněcuje k jednání.“²⁰⁵

²⁰² Yancey, P., *Bible, kterou četl Ježíš*. Praha: Návrat domů 2005, s. 23.

²⁰³ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997, s. 20.

²⁰⁴ Mt 5, 13-15

²⁰⁵ Schnackenburg, R., *Všechno zmůže, kdo věří*. Praha: Vyšehrad 1997, s. 89.

13. Etické hodnoty Bible. Jsou dnes ještě aktuální?

Nabízí se tedy otázka, zda jsou etické hodnoty Bible ještě stále aktuální, nebo jsou už jen přežitkem; krásnou, ale nesplnitelnou ideou.

Když jsem dělala menší anketu mezi svými spolužáky a kamarády, většinou mi odpověděli, že si nemyslí, že by se křesťanská etika příliš lišila od té všeobecně přijímané. I ti z nich, kteří nejsou věřící a Bibli příliš neznají, mi odpověděli, že podle nich spousta lidí ani neví, že hodnoty, které naše společnost uznává, vlastně vycházejí z Bible.

Teolog Pavel Černý tvrdí, že „dnes i lidé, kteří Bibli příliš nechtí nebo ji neznají, začínají postupně objevovat, že nemůžeme žít bez hranic. A že lidská svoboda nemůže být bez určitých hranic. Že jenom v určitých hranicích může být člověk svobodný a nezničit sama sebe.“ Je zajímavé, že se mění politické názory, vyvíjí se technika a rychlost moderního života zasahuje do všech vztahů, přesto si myslím, že niterná touha po hezkých vztazích a kvalitně prožitém životě zůstává v každém z nás. Každý z nás chce věřit v to, že láska je silnější než smrt a že dobro stále ještě vítězí nad zlem.

Každý člověk také z podstaty sebe sama tíhne k některým etickým hodnotám, jako by je měl opravdu vepsány do srdce. Fakt, že se s postupem věku v lidech zklamáváme a získáváme špatné zkušenosti, nás od naivity, důvěřivosti a ideálů odvádí dále a dále. Proto si myslím, že při dotazu na aktuálnost etických hodnot je dobré ptát se především teenagerů. Nemají sice tak velké zkušenosti jako jejich rodiče, zato jsou mnohem autentičtější a touha po dosažení těchto hodnot v nich bývá méně ovlivněna skepsí a pesimismem.

I já zastávám přesvědčení, že hodnotový systém naší společnosti vychází právě z Bible. Tato práce mě donutila se skutečně zamyslet nad tím, zda se naše společnost těmito hodnotami řídí a musím uznat, že jsem v určitých chvílích propadala pesimismu a smutku z toho, že si lidé způsobují mnoho bolesti právě proto, že tyto hodnoty nepřijali za vlastní a za aktuální je nepovažují. Jejich podoba se postupem času mění a někdy je těžké věřit tomu, že skutečně trvají. Přesto si myslím, že lidé měli, mají a budou mít v srdci ty stejné touhy po stejných věcech a že všichni jsme si svým způsobem podobní.

Jak říká Bible, byli jsme stvořeni k obrazu Božímu a Bůh nás stvořil proto, aby nás mohl milovat. Proto i my máme v srdci touhu po lásce, po tom, aby nás někdo miloval a my milovali jej a aby byl náš život vyvážený, harmonický a šťastný. Tato potřeba je stále aktuální a možná, že kdybychom usilovali o dodržování těch tak zásadních dvou přikázání lásky, byla by naše společnost morálně mnohem lepší.

Závěr

V rámci této diplomové práce jsem se snažila rozebrat etické hodnoty tak, jak jsou představeny v Bibli. Následně jsem je srovnávala s hodnotami, které dnes vládou jak v křesťanských společnostech, tak v naší, převážně ateistické společnosti.

Zjistila jsem, že Bible byla zdrojem pro vznik a definování hodnot, které v našem podvědomí dodnes převládají jako správné a jako ty, kterých bychom se měli držet: dobrota, laskavost, schopnost a ochota rozdělit se s druhými, vzájemná pomoc, poctivost a čestnost, věrnost a mnoho dalších. Podle nich hodnotíme chování i jednotlivé lidi jako morální či nemorální.

Tak jako se v průběhu dějin museli s těmito hodnotami vyrovnávat mnozí myslitelé (např. Sókratés nebo J. A. Komenský), i naše společnost je konfrontována se skutečností, že hodnoty, které považujeme za ideál, často ve skutečnosti dosahovány nejsou. A co víc, často jsou znehodnocovány postojem jednotlivců, ale i módními trendy či tlakem celé společnosti.

Tento ideál tu však i nadále zůstává a je zakořeněn hluboko v hodnotové orientaci naší společnosti, takže i před její seberychlejší vývoj tyto hodnoty přetrvávají.

Použité zdroje

I. Literatura

- ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 254 s. ISBN 80-7325-030-6.
- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-111-3.
- BARTON, John. *Etika a Starý zákon*. 1.vyd. Jihlava: Nakladatelství MLÝN, 2006. ISBN 80-86498-15-8.
- BATEY, Richard. *Jesus and the Poor*. San Francisco: Harper & Row, Publishers, 1972. 114 s.
- BENEŠ, Jiří. Cyklus přednášek s názvem *Deuteronomistický zákoník*. Přednášky Biblického týdne Církve adventisů sedmého dne z Kroměříže z roku 2012.
- BENEŠ, Jiří. *Desítka*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2008. 218 s. ISBN 978-80-7255-177-4.
- *Bible: písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*. 14. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2005. ISBN 80-85810-40-9.
- BÍLÝ, Jiří. *Základy etiky, estetiky a religionistiky*. 1. vyd. Praha: EUROLEX, 2005. ISBN 80-86861-21-X.
- FEE, Gordon D., STUART, Douglas. *Jak číst Bibli s porozuměním*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1999. ISBN 80-85495-66-X.
- FLETCHER, Joseph. *Situation ethics: the new morality*. Londýn: SCM, 1978. 91 s.
- FUCHS, Eric. *Co dělá naše jednání dobrým?* 1.vyd. Jihlava: Nakladatelství MLÝN, 2003. ISBN 80-86498-03-4.
- GEISLER, Norman L. *Christian ethics*. Grand Rapids: Baker Book House, 1989. 335 s. ISBN 0-8010-3832-4.

- HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 978-80-7422-022-7.
- HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. ISBN 978-80-87490-13-6.
- HENRIKSEN, Jan-Olav, VETLESEN, Arne Johan. 1. vyd. *Blízké a vzdálené*. Boskovice: Nakladatelství Albert, 2000. ISBN 80-85834-85-5.
- KAISER, Walter C. *Toward Old testament ethics*. Grand Rapids: Zondervan, 1983. 345 s. ISBN 0-310-37110-4.
- LEWIS, Clive Staples. *K jádru křesťanství*. Praha: Návrat domů, 2008. ISBN 978-80-7255-188-0.
- MACQUARRIE, John. *Jesus Christ in Modern Thought*. Philadelphia: Trinity Press International, 1990. 468 s. ISBN 978-0334024460.
- PATOČKA, Jan. *Sókratés*. 1. vyd. Praha: SPN, 1991. ISBN 80-04-25383-0.
- PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 696 s. ISBN 80-7021-718-9.
- SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. 1. vyd. Praha: 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8.
- SCHNACKENBURG, Rudolf. *Všechno zmůže, kdo věří*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1997. 168 s. ISBN 80-7021-214-4.
- SOKOL, Jan. *Etika a život*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-063-3.
- SPAEMANN, Robert. *Základní mravní pojmy a postoje*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0484-2.
- THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-806-6.
- YANCEY, Philip. *Bible, kterou četl Ježíš*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2005. ISBN 80-7255-054-3.

II. Internetové zdroje

- Č. 013 - Vydědění. *Www.juristic.cz* [online]. 2005 [cit. 2012-08-15]. ISSN ISSN 1802-789X. Dostupné z: <http://obcanske.juristic.cz/544639/index.html>
- DOUBKOVÁ, Věra. Mt 22, 34-40. In: *České katolické biblické dílo* [online]. [cit. 2012-08-08]. Dostupné z: <http://www.biblickedilo.cz/ckbdweb/polozka.aspx?pid=292&kid=128>
- MICHUTOVÁ, Alena. Pokus o aktualizaci podobenství o milosrdném Samaritánovi. *Britské listy* [online]. 2010 [cit. 2012-07-25]. ISSN ISSN 1213-1792. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/54748.html>
- Pomluva a její postih. *Epravo.cz* [online]. 2002 [cit. 2012-08-15]. ISSN ISSN 1802-789X. Dostupné z: <http://obhttp://www.epravo.cz/top/clanky/pomluva-a-jeji-postih-16163.html?mail>
- POPILKOVÁ, Miloslava. Smlouva v Božím plánu spásy. In: *Cesty katecheze* [online]. 3/2009. [cit. 2012-08-14]. Dostupné z: <http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2009-3/Smlouva-v-Bozim-planu-spasy.html>
- ŠIŠKA, Jakub. *Etické a morální hodnoty Bible*. (Záznam na stránkách Českého rozhlasu z 8. dubna 2012. Dostupný z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zbozniabezbozni/_zprava/eticke-a-moralni-hodnoty-bible--1042984)
- VAŘURA, Petr. *Podobenství o hřivnách*. (Záznam na stránkách Českého rozhlasu z 13. listopadu 2005. Dostupný z: http://m.rozhlas.cz/nabozenstvi/rannislovo/_zprava/212883)

III. Články

- DUDA, Daniel. Kříž a církev. *Advent*. 2008, č. 8, s. 6-10. ISSN 1210-3365.